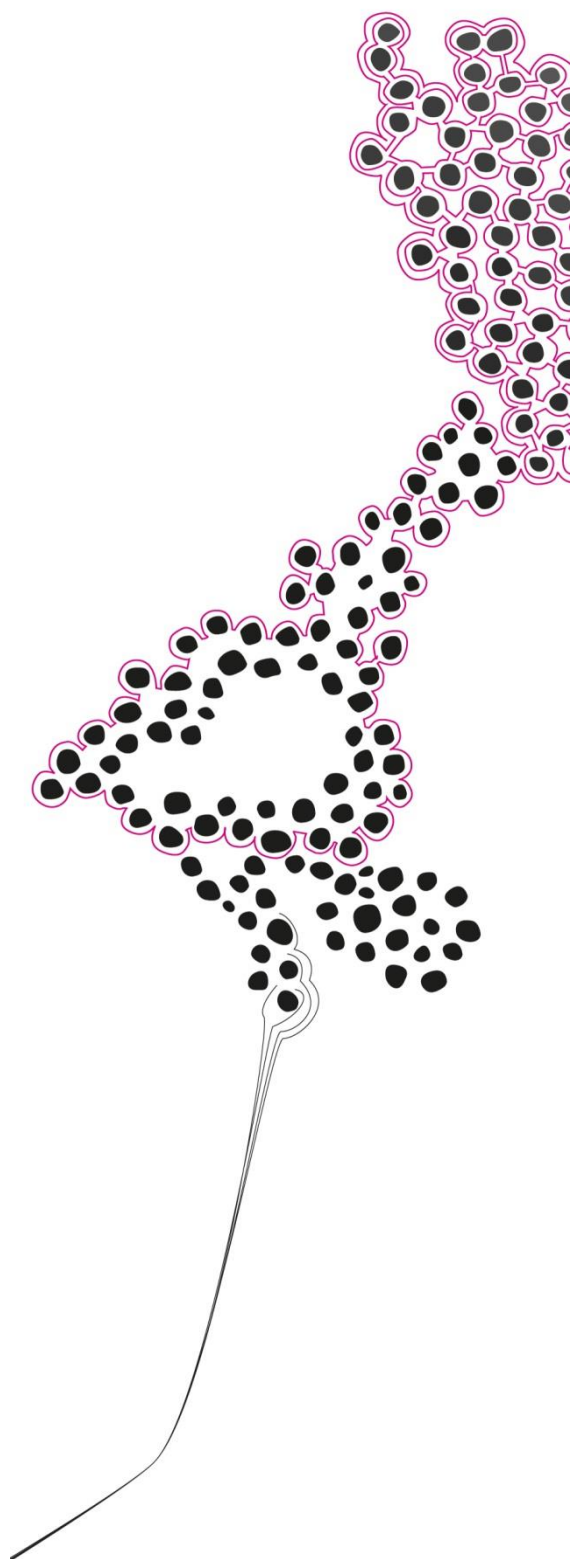

KWALITATIEF ONDERZOEK OVER DE
SUBJECTIEVE BELEVING VAN SCHOONHEID
IN HET KADER VAN HET PROJECT BEAUTY

Marit Matten
s1297449

FACULTEIT GEDRAGSWETENSCHAPPEN
POSITIEVE PSYCHOLOGIE & TECHNOLOGIE (PPT)

1e begeleider: Prof. Dr. G.J. Westerhof

2e begeleider: Dr. A.M. Sools

Externe begeleider: Marius Hogendoorn

Samenvatting

De vraag naar het wezen van de schoonheid begeleid mensen al sinds eeuwen. Hoewel schoonheid een belangrijke rol in ons leven speelt, weten we niet precies hoe mensen schoonheid ervaren en welke betekenis ze aan dit begrip geven. In het kader van het Project Beauty vulden ruim 3000 respondenten uit drie landen een online-vragenlijst over de subjectieve beleving van schoonheid in. Het voorliggend onderzoek wil achterhalen hoe mensen het reflecteren op schoonheid over het algemeen beleven en hoe zij het invullen van de Project Beauty-vragenlijst ervaren. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van het Tree Step Test Interview (TSTI), een onderzoeksinstrument dat ervoor bedoeld is om zelfinvulvragenlijsten te testen. Binnen het kader van het TSTI moeten de respondenten (n=12) de oorspronkelijke Project Beauty-vragenlijst beantwoorden en aansluitend in een semi-gestructureerd interview hun mening over de vragenlijst en het onderwerp schoonheid op zich geven. Uit de resultaten geconcludeerd kan worden dat de veelzijdigheid en de inherente subjectiviteit van het onderwerp schoonheid de respondenten tot zelfreflectie uitdaagt en tot positieve emoties kan leiden. Bovendien lijkt de manier waarop respondenten op schoonheid reflecteren afhankelijk in samenhang te staan met de persoonlijkheid van de respectievelijke respondent. De Project Beauty-vragenlijst wordt door de respondenten positief beoordeeld. Hoewel enkele vraagstellingen volgens de respondenten te weinig antwoordmogelijkheden bieden, wordt de vragenlijst over het algemeen als inspirerend en leerzaam ervaren. Toekomstig onderzoek over schoonheid mag zich niet alleen op de objectiveerbare, fysieke eigenschappen van schoonheid richten, maar moet zich vooral op de subjectieve beleving van schoonheid concentreren. Vooral binnen de Positieve Psychologie zou meer onderzoek gedaan moeten worden over de samenhang tussen de subjectieve beleving van schoonheid, zelfreflectie en positieve emoties. Het voorliggend onderzoek kan daarvoor als uitgangspunt en inspiratiebron worden gezien.

Summary

The nature of beauty is one of the most discussed and controversial topics of all time. The experience of beauty is common to almost everyone, but there are still many questions about this phenomenon which remain unanswered. The aim of the Project Beauty is to answer the following questions: how do we perceive beauty and what meaning does it have within our lives? To answer these questions an online-survey was designed and answered by about 3000 respondents from three countries. This thesis wants to discover how people experience the reflection on subjective beauty and how they undergo the process of answering the questions from the Project Beauty-questionnaire. By means of the Three Step Test Interview (TSTI), a research instrument to test questionnaires, the respondent's view about the Project Beauty-survey and the topic beauty itself was captured. Therefore respondents (n=12) had to fill in the original Project Beauty-questionnaire. After that they had to answer questions about the quality of the Project Beauty survey and about beauty itself within the framework of a semi-structured interview. The study shows that the inherent subjectivity of beauty leads to self-reflection, which tells much about the personality of the respondents. Furthermore, the reflection on beauty seems to elicit positive emotions. The Project Beauty-questionnaire, as a mean to reflect on beauty, is evaluated positively by the respondents. Even though they criticize that the given answers do not cover all the possible answers you can give on some questions, they see the Project Beauty-questionnaire as educational and inspiring. Future research should focus more on the subjective quality of beauty and not alone on the physical, objective beauty which gives an incomplete picture of the experience of beauty. The relation between the experience of subjective beauty, self-reflection and positive emotions would be an interesting topic for further study within the Positive Psychology. Therefore this study has to be seen as a point of departure and source of inspiration for more elaborate research about the subjective experience of beauty.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1.Probleemstelling	4
1.2.Op zoek naar schoonheid	4
1.3.Schoonheid en Positieve Psychologie	6
1.4.Het onderzoek	7
2. Methode	10
2.1.Proefpersonen	10
2.2.Materialen	11
2.3.Procedure	13
2.4.Analyse	14
3. Resultaten	16
3.1.Thema 1: over schoonheid valt niet te twisten	17
3.2.Thema 2: een prikkel om na te denken	18
3.3.Thema 3: persoonlijke schoonheidsbeleving	21
3.4.Thema 4: emoties	23
3.5.Thema 5: een vragenlijst voor iedereen?	24
3.6.Thema 6: de vragen zelf	26
3.7.Thema 7: verbeteringen	30
3.8.Thema 8: invloed onderzoek	31
3.9.Overige resultaten	32
4. Conclusie & Discussie	34
4.1.Onderzoeksvraag 1	34
4.2.Onderzoeksvraag 2	38
4.3.Sterke kanten en beperkingen	39
4.4.Conclusie	41
5. Bronnen	42
6. Bijlagen	44
6.1.Bijlage 1: Project Beauty – vragenlijst	44
6.2.Bijlage 2: het semigestructureerde interview (TSTI stap 3)	52
6.3.Bijlage 3: het observatieformulier (TSTI stap 1)	53

Inleiding

Probleemstelling

De vraag naar het wezen van de schoonheid begeleid mensen al sinds eeuwen en heeft altijd reden voor controverses geboden. Al de oude Grieken vroegen zich af wat schoonheid precies is en ook tegenwoordig komt deze vraag zowel in de filosofie en wetenschap alsook in ons alledaagse leven steeds weer op (Sartwell, 2014). Hoewel de mensheid al sinds eeuwen probeert te doorgronden wat het concept schoonheid precies inhoudt is er nog steeds geen algemeen geldige definitie gevonden die recht zou kunnen doen aan het brede begrip schoonheid. Toch blijft schoonheid een begrip die een grote relevantie binnen het alledaagse leven heeft. We gebruiken de woorden “mooi” of “prachtig” om uit te drukken dat wij iets goed vinden, we kunnen innerlijke schoonheid in anderen herkennen, we koesteren mooie herinneringen en zijn gefascineerd van mooie dingen. Kortom, schoonheid lijkt een grote rol in ons leven te spelen. Des te verbazingwekkender is het dat binnen de Psychologie tot nu toe weinig onderzoek over de betekenis van schoonheid is gedaan. Het zou daarom interessant zijn vanuit een psychologisch oogpunt te onderzoeken wat mensen als mooi ervaren en wat de redenen hiervoor zijn. Verder stelt zich de vraag welke effecten het beleven van schoonheid op de mens kan hebben en of iedereen schoonheid überhaupt op dezelfde manier beleeft. Als we het abstracte concept schoonheid beter zouden kunnen begrijpen zou dit een verrijking van de algemene kennis zijn die de psychologie tot nu toe over de mens heeft opgedaan.

Het voorliggend onderzoek probeert daarom zicht te geven op de subjectieve beleving van schoonheid binnen het kader van het Project Beauty. Om het onderzoek in een bredere context te kunnen plaatsen wordt er in het vervolg van dit verslag nader ingegaan op het begrip schoonheid. Er wordt een poging gedaan om zowel de belangrijkste filosofische zienswijzen alsook een aantal wetenschappelijke bevindingen met betrekking tot schoonheid in een notendop weer te geven. In een aparte sectie wordt aansluitend het belang van het concept schoonheid binnen de psychologie besproken. Uit deze theoretische achtergrond vloeit uiteindelijk de relevantie van dit onderzoek voort.

Op zoek naar schoonheid

Er kunnen oneindig veel vragen worden gesteld met betrekking tot schoonheid. Bijvoorbeeld: *Is schoonheid universeel? Bestaat zoiets als een objectieve schoonheid of valt over schoonheid, net zoals over smaak, niet te twisten? Valt schoonheid altijd samen met genot? Zijn mooie dingen ook altijd nuttig of moeten ze juist nutteloos zijn om mooi te kunnen zijn?*

Met deze en andere vragen houdt zich tegenwoordig niet alleen de esthetiek, een wijsgerige discipline, bezig maar ook binnen de neurowetenschappen wordt schoonheidsbeleving steeds belangrijker. De zoek naar het wezen van de schoonheid wordt door het begrip zelf nog bemoeilijkt. Schoonheid is een nogal breed woord en kan in oneindig veel contexten gebruikt worden. In de zomer op het strand onder palmbomen liggen is zeker mooi, maar ook een oud, verlaten huis in de regen kan op zijn manier mooi zijn. Wie aan schoonheid denkt zou aan de 7^e symfonie van Beethoven kunnen denken maar ook aan het leuke mobieltje dat hij heel graag zou willen hebben. De Mona Lisa van da Vinci kan zeker met schoonheid in verbinding worden gebracht maar ook in een met moeite gemaakte Mousse au Chocolat kan schoonheid zitten. *Wat hebben deze soorten schoonheid met elkaar gemeen? En hoe komt het dat we met schoonheid zo veel verschillende dingen kunnen bedoelen?* Hoewel er in de laatste jaren een aantal resultaten met betrekking tot het proces van schoonheidsbeleving kunnen worden geboekt, blijven de meeste vragen onbeantwoord.

Al de oude Grieken vroegen zich af wat schoonheid eigenlijk betekent en welke invloed het op de mens heeft. Plato schrijft in zijn Symposium, dat mensen zich over het algemeen aangetrokken voelen tot schoonheid, hoewel de ware schoonheid toch iets blijft wat alleen als idee bestaat en voor de mens altijd onbereikbaar zou blijven (Platon, z.d.). Hoewel Plato en Aristoteles over de meeste dingen oneens met elkaar waren, gingen zij wel allebei ervan uit dat schoonheid objectief is. Dit komt omdat zij van de klassieke conceptie van schoonheid uitgaan, namelijk dat schoonheid wordt bepaald door een symmetrisch, harmonisch en proportioneel arrangement (bijvoorbeeld de gulden snede) (Sartwell, 2014).

De meeste andere filosofen zijn het hiermee echter oneens en stellen dat schoonheid subjectief is en zoals men altijd zegt *in the eye of the beholder* ligt. Al de sofisten gingen ervan uit dat schoonheid relatief is en voor iedereen iets anders kan betekenen (Hergenhahn, 2009) maar ook veel bekende filosofen zoals Hume en Kant leggen de nadruk op de subjectiviteit van schoonheid (Sartwell, 2014). Hoewel bijna elke filosoof een keer op het onderwerp schoonheid in is gegaan, blijft de vraag naar het bestaan van een universele schoonheid tot op de dag van vandaag onbeantwoord.

Een ander dilemma dat tot nu toe onbeantwoord blijft wordt duidelijk in de vraag of schoonheid noodzakelijk met genot moet samenhangen of dat schoonheid altijd ook nuttig moet zijn. Andere filosofen vragen zich af of schoonheid ook gevaarlijk kan zijn, zoals bijvoorbeeld de schoonheid van Carmen in de gelijknamige opera (Scruton, 2011). Omdat een volledige discussie over deze dilemma's buiten de reikwijdte van dit verslag zou vallen, blijft alleen maar te vermelden dat schoonheid binnen de filosofie nog steeds een van de meest

omstreden onderwerpen is.

Maar niet alleen binnen de filosofie (en natuurlijk binnen de kunst) speelt schoonheid een rol. Ook gedragswetenschappen zoals de sociologie of de psychologie houden zich bezig met de subjectieve schoonheidsbeleving afhankelijk van maatschappelijke of psychogenetische waardesystemen. Er ontstaan bijvoorbeeld nieuwe onderzoeksrichtingen zoals de neuroesthetiek die probeert de neurobiologische basis van schoonheidsbeleving te achterhalen (bijvoorbeeld: Chatterjee, 2010) of de evolutionaire esthetiek die zich bezighoudt met het evolutionaire ontstaan van schoonheidsbeleving (bijvoorbeeld: Voland & Grammer, 2003).

Schoonheid en Positieve Psychologie

Het meeste onderzoek over schoonheid dat binnen de psychologie is gedaan richt zich op de vraag waarom mensen bepaalde dingen als mooi waarnemen en andere niet. Een van de meest bekende resultaten is bijvoorbeeld dat mensen symmetrische gezichten over het algemeen aantrekkelijker vinden en dat mooie mensen daardoor voordelen ten opzichte van minder mooie mensen hebben. Dit heeft waarschijnlijk evolutionaire redenen (bijvoorbeeld Voland & Grammer, 2003). Hoewel dit natuurlijk interessante en nuttige uitkomsten zijn, blijft de focus in het tot nu gedane onderzoek redelijk eenzijdig. Het is nog bijna niets bekend over de rol die schoonheid in ons leven speelt met betrekking tot mooie ervaringen of mooie personen (onafhankelijk van het puur uiterlijke aspect). Ook over schoonheidsbeleving met betrekking tot algemeen welzijn, tevredenheid of geluk is nog geen psychologisch onderzoek gedaan, hoewel de oude Grieken al geloofden dat schoonheid en genot meestal samengaan (Borghini, z.d.). Dit soort onderzoek zou een passend onderwerp binnen de Positieve Psychologie kunnen zijn.

De positieve psychologie is een redelijk nieuwe stroming binnen de psychologie die zich richt op de positieve eigenschappen van mensen. Met deze zogenoemde krachtbenadering staat de positieve psychologie in tegenstelling tot de eerder gebruikte klachtbenadering, die bijvoorbeeld binnen het medische model gehanteerd wordt (Froh, 2004). Binnen de positieve psychologie wordt, net zoals in de traditionele humanistische psychologie, ervan uitgegaan dat men zich vooral op de positieve aspecten van het menselijk functioneren moet richten (Hergenhahn, 2009). Hoewel William James zich al afvroeg hoe mensen kunnen worden ondersteund om hun ware potentieel te ontwikkelen en Maslow de term Positieve Psychologie voor het eerst gebruikte, was Seligman het die de Positieve Psychologie bekend maakte (Froh, 2004). Hij stemde ten dele met de humanistische

psychologie overeen: ook voor hem was mentale gezondheid meer dan de afwezigheid van ziekte en hij begreep dat een hoge mate aan vitaliteit en zelfactualisatie van groot belang zijn. Seligman wilde echter ook proberen dit wetenschappelijk te bewijzen, hierin was de humanistische psychologie namelijk volgens hem gefaald (Seligman, & Csikszentmihalyi, 2000).

Een kernbegrip binnen de Positieve Psychologie is *flourishing*, een toestand waarin de mens niet alleen vrij van ziektes is maar ook optimaal kan functioneren. Ook de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) pleit ervoor psychologie niet te beperken tot het genezen van ziektes, maar zich ook te richten op het verbeteren van welzijn (WHO, 2005). Een van de grootste doelen van de Positieve Psychologie is het daarom ook het aantal van mensen die optimaal functioneren te verhogen (Hergenhahn, 2009). Om dit doel te bereiken wordt binnen de Positieve Psychologie onder meer veel onderzoek gedaan naar verschillende soorten welzijn (Keyes, 2005). In de wetenschappelijke literatuur wordt vaak verschil gemaakt tussen hedonistisch en eudaimonisch welbevinden. Hedonistisch welbevinden wordt daarbij in samenhang gebracht met puur genot en eigenbelang. Om gelukkig te zijn moet men daarom proberen zijn eigen genot te maximaliseren. Daar tegenover staat het eudaimonische welbevinden dat ervan uitgaat dat welbevinden niet gelijk aan een bevrediging van subjectief genot kan staan (Ryan & Deci, 2001). Het gaat veel meer om het streven naar zelfactualisatie en zingeving. Ryff en Singer (1998) hebben in samenhang daarmee uitgevonden dat eudaimonisch welbevinden samenhangt met *flourishing*. Maar ook begrippen zoals geluk (Seligman, 2004), tevredenheid (bv. Frisch, 2005) en autonomie (bv. Bohlmeijer et al., 2013) spelen een grote rol.

Als men deze begrippen bekijkt lijkt de gedachte dat ook schoonheid een rol zou kunnen spelen binnen de Positieve Psychologie bijna voor de hand liggend. Men zou bijvoorbeeld kunnen aannemen dat mensen die om welke reden dan ook meer schoonheid in hun leven waarnemen ook gelukkiger en meer tevreden zijn. Of andersom gedacht: dat mensen die gelukkiger zijn meer dingen in hun leven als mooi beschouwen dan mensen die minder gelukkig zijn. Deze en andere hypothesen zouden binnen de Positieve Psychologie een startpunt voor verder onderzoek kunnen bieden.

Het onderzoek

Project Beauty

Het idee voor het voorliggend onderzoek vloeit uit de resultaten van het Project Beauty voort. Het *Project Beauty* is een toegepast kunstproject dat de subjectieve

schoonheidsbeleving van de Nederlandse bevolking in kaart wilde brengen. Het startte 2007 als open onderzoeksproject zonder een wetenschappelijke theorie over schoonheid of schoonheidsbeleving. Alleen het woord schoonheid diende als uitgangspunt voor de volgende twee vragen: *Wat ervaren we als schoonheid en hoe wordt schoonheid ervaren?* (Project Beauty, z.d.). Om deze vragen te beantwoorden is een online-vragenlijst ontworpen met ruim 40 open en gesloten vragen die allemaal betrekking op individuele schoonheidsbeleving hebben. De vragenlijst gaat daarbij ervan uit dat schoonheid een inherent subjectief concept is, waaraan iedereen zelf een invulling moet geven. Daarom levert de vragenlijst ook geen definitie van schoonheid maar laat het aan de respondent over om voor zichzelf te beantwoorden wat schoonheid voor hem/haar betekent.

Het vooraf gestelde doel van het onderzoek, namelijk de diversiteit van persoonlijke schoonheidsbeleving te laten zien werd bereikt. Omdat een formeel eindverslag met de resultaten geen recht had kunnen doen aan de diversiteit en uniciteit van dit project is ervoor gekozen de resultaten bovendien in vorm van een boekje en een aantal posters weer te geven, die ook een deel van de ingeleverde beelden en muziekstukken bevatten. In het algemeen leverde het Project Beauty boeiende resultaten op: het bleek bijvoorbeeld dat bijna 40 percent van de Nederlanders geloofd dat zij zelf in belangrijke mate de mate van schoonheid in hun leven kunnen bepalen, daarentegen gaan rond twaalf percent ervan uit dat het een zaak van toeval is en zij geen invloed op de mate van schoonheid in hun leven hebben. Bovendien gaat de meerderheid van de Nederlanders (rond 60 percent) ervan uit dat schoonheid iets wezenlijks bij kan dragen aan de wereld. Dit zou volgens een aantal respondenten bijvoorbeeld kunnen door meer aandacht te hebben voor innerlijke schoonheid of de schoonheid van de natuur (voor meer resultaten: Project Beauty, z.d.)

Naast de interessante resultaten die het Project Beauty opleverde bleek het invullen van de vragenlijst een bijzonder bijeffect op respondenten te hebben. Toen respondenten bij de laatste vraag van de vragenlijst feedback moesten geven op het onderzoek rapporteerden nogal wat mensen dat zij het invullen van de vragenlijst inspirerend, verrassend en leerzaam vonden. Een aantal gaf zelfs aan zich na het beantwoorden van de vragenlijst gelukkiger te voelen (Hogendoorn, 2012). De vragenlijst nodigt de respondenten uit om over het concept schoonheid na te denken en even stil te staan bij de persoonlijke betekenis van schoonheid in hun leven. Het beantwoorden van de vragen en het nadenken over persoonlijke schoonheidsbeleving heeft blijkbaar een snaar bij de respondenten geraakt.

Vraagstelling

Uit de antwoorden en reacties op de vragenlijst blijkt dat schoonheid een belangrijk rol

in ons leven speelt: elke respondent kon een persoonlijke invulling aan het begrip geven. Iedereen associeert schoonheid daarbij met positieve elementen uit het eigen leven en de meesten vinden dat het kunnen beleven van schoonheid heel belangrijk is. Alleen het stellen van vragen over schoonheidsbeleving leidde binnen het Project Beauty tot positieve reacties. De precieze oorzaak hiervoor blijft echter onduidelijk. *Ligt de reden voor de positieve beleving van de vragenlijst puur in de aandacht die de respondenten door het beantwoorden van de vragen aan het concept schoonheid schenken? Welke gevoelens lokken de vragen bij de respondenten uit? Zijn het specifieke vragen die de respondenten zo positief laten reageren of de vragenlijst in zijn geheel? En reageren eigenlijk alle respondenten even positief op de vragenlijst of bestaan er verschillen in de reactie afhankelijk van de karakteristieken van de respondent?* De antwoorden op deze vragen zouden kunnen helpen bij het begrijpen van het subjectieve concept schoonheid en de invulling die de respondenten daaraan geven. Boven genoemde vragen monden daarom uit in volgende onderzoeksvragen:

1. *Hoe beleven respondenten het reflecteren op schoonheid?*
2. *Hoe ervaren respondenten het invullen van de Project Beauty-vragenlijst?*

De eerste deelvraag richt zich op het concept schoonheid zelf. Net zoals het Project Beauty wil het voorliggend onderzoek de subjectieve beleving van schoonheid in kaart brengen. De vragenlijst dient bij deze vraag alleen als middel om de mensen met het concept schoonheid te confronteren. Daarbij is het doel de subjectieve, gevoelsmatige responsies van de respondenten nader te exploreren en zicht op de individuele beleving van schoonheid te krijgen.

De tweede onderzoeksvraag focust zich meer op de kwaliteit van de Project Beauty-vragenlijst zelf. Binnen het Project Beauty-onderzoek waren de reacties op de vragenlijst zoals boven beschreven positief. Het voorliggend onderzoek wil achterhalen door welke aspecten van de vragenlijst de respondenten zich meer of minder aangesproken voelden en waarom dit zo was.

De onderzoeksvragen proberen daarom twee kanten van het Project Beauty-onderzoek te belichten. Terwijl de eerste onderzoeksvraag zich meer op de inhoudelijke invulling van het concept schoonheid focust, richt zich de tweede onderzoeksvraag specifiek op de beleving van de Project Beauty-vragenlijst. Bij het beantwoorden van beide vragen wordt bovendien rekening gehouden met de demografische variabelen leeftijd, opleiding en sekse. Er wordt per vraag onderzocht of deze variabelen een invloed hebben op de beleving van schoonheid (onderzoeksvraag 1) en op de beleving van de vragenlijst (onderzoeksvraag 2). De

onderzoeksvragen zijn met opzet breed gesteld om ruimte te creëren voor een explorerend onderzoek zonder van tevoren vaststaande hypothesen.

In de methodesectie wordt vervolgens uitgelegd hoe het onderzoek precies is opgebouwd. Daarop volgt een overzicht over de belangrijkste resultaten, waaruit vervolgens conclusies met betrekking tot de onderzoeksvragen kunnen worden getrokken. In een afsluitende beschouwing worden de resultaten nader besproken. Bovendien wordt hier nagedacht over mogelijke implicaties die de resultaten ook binnen de psychologie zouden kunnen hebben.

Methode

Het Project Beauty

Het Project Beauty-onderzoek biedt het uitgangspunt voor voorliggend onderzoek. Inmiddels is de vragenlijst over de subjectieve beleving van schoonheid in drie landen (Nederland, Ierland, Verenigd Koninkrijk) op representatieve basis uitgevoerd. Dit betekent dat de vragenlijst tot nu toe van meer dan 3000 mensen werd ingevuld. In Nederland werd 2010 aan een representatieve steekproef van 2500 Nederlanders een uitnodiging verstuurd om aan het onderzoek deel te nemen. Uiteindelijk hebben 1081 Nederlanders de vragenlijst ingevuld. De uitkomsten mogen als representatief voor de Nederlandse bevolking worden beschouwd omdat achteraf een weging voor een aantal demografische variabelen (geslacht, leeftijd, opleiding) werd toegepast (Hogendoorn, 2012). De resultaten bestaan zoals gezegd niet alleen maar uit de antwoorden op de vragen maar houden ook beelden en muziekstukken in, die de respondenten met schoonheid in samenhang brengen (voor voorbeelden: Hogendoorn, 2013). Dit geeft respondenten naast de andere antwoorden de mogelijkheid om op een subtielere manier over te brengen wat voor hun persoonlijk schoonheid betekent.

Proefpersonen

Omdat het voorliggend onderzoek kwalitatief van aard is, wordt geprobeerd een zo divers mogelijke groep proefpersonen te interviewen. Zoals in kwalitatief onderzoek gebruikelijk is er voor een *doel- of theoriegerichte samplingprocedure* gekozen. Daarbij worden vooral de factoren opleiding, geslacht en leeftijd gevarieerd. Van tevoren werd er verschil gemaakt tussen drie leeftijdsgroepen (18-24 jaar, 25-49 jaar en 50 jaar en ouder) en drie opleidingsniveaus, namelijk laag opgeleid (lager beroepsonderwijs of minder), middelbaar opgeleid (middelbaar beroepsonderwijs of minder) en hoog opgeleid (universitaire opleiding

of hoger). Als deze twee factoren met elkaar worden gecombineerd ontstaat zoals in tabel 1 te zien een 3x3 matrix. Verder is er geprobeerd om voor elke gecombineerde factor zowel een mannelijke alsook een vrouwelijke proefpersoon te interviewen (zie afbeelding 1). De respondenten werden allemaal individueel gevraagd of zij aan het onderzoek mee zouden willen doen.

Uiteindelijk deden er in totaal 12 respondenten aan het onderzoek mee, waarvan 5 mannen en 7 vrouwen. De gemiddelde leeftijd was 35,5 jaar met een spreiding van 19-57 jaar. Uit de opleidingscategorie laag opgeleid heeft een vrouw deelgenomen, uit de categorie middelbaar opgeleid 3 vrouwen en 2 mannen en uit de categorie hoog opgeleid 3 vrouwen en 3 mannen. De verdeling van de deelnemers is in tabel 1 tussen haakjes aangegeven.

	18-24	25-49	50 en ouder
Laag opgeleid	m/v	m/v	m/v (1v)
Middelbaar opgeleid	m/v (1m/2v)	m/v	m/v (1m/1v)
Hoog opgeleid	m/v (2v)	m/v (2m)	m/v (1m/1v)

Tabel 1: variatie proefpersonen (leeftijd, opleiding en geslacht)

Materialen

Project Beauty – vragenlijst

Voor het onderzoek wordt de officiële vragenlijst van het Project Beauty gebruikt. De vragenlijst is op de website van het Project Beauty (via b-u-t.org) te vinden en bestaat uit ruim 40 open- en meerkeuzevragen. Met de vragen wordt geprobeerd de subjectieve schoonheidsbeleving van de respondenten te achterhalen. De respondenten hebben de mogelijkheid om de vragenlijst aan hun eigen computer/laptop te beantwoorden, maar kunnen ook gebruik maken van een *laptop met internetverbinding* die binnen het kader van dit onderzoek ter beschikking wordt gesteld. Nadat de respondent heeft gekozen in welke taal hij/zij de vragenlijst wil beantwoorden (Engels of Nederlands) volgt een korte inleidende tekst. De tekst informeert over het onderwerp van de vragenlijst en de tijd die het invullen van de vragenlijst ongeveer in beslag gaat nemen. Verder wordt erop gewezen dat het om de subjectieve beleving van schoonheid gaat en er daarom geen goede of foute antwoorden bestaan. Aansluitend begint de eigenlijke vragenlijst met uiteenlopende vragen over de individuele schoonheidsbeleving van de respondenten. Een voorbeeld voor een open vraag is: *Wat is het mooiste dat je het afgelopen jaar is overkomen*. Een van de meerkeuzevragen luidt bijvoorbeeld: *Hoeveel schoonheid ontbreekt er nog in je leven?* Bij deze vraag mogen de

respondenten uit drie antwoordmogelijkheden kiezen, namelijk: (1) niets, ik heb een heel mooi leven, (2) een beetje, mijn leven kan nog wel wat moois gebruiken, (3) veel, ik mis de schoonheid in mijn leven (voor een overzicht over alle vragen, zie bijlage 1). Aan het eind van de vragenlijst wordt de respondent gevraagd of hij/zij bereid is om een muziekstuk of een afbeelding in te leveren dat voor hem/haar goed weergeeft wat schoonheid is. Als de respondent ervoor kiest iets in te leveren heeft hij/zij de mogelijkheid een toelichting te geven waarom hij voor dit specifieke muziekstuk/beeld heeft gekozen. Afsluitend moet de respondent een aantal demografische vragen beantwoorden (geslacht, opleiding, leeftijd, relatie, religie) en heeft de mogelijkheid feedback op de vragenlijst te geven. Verder kunnen respondenten nog hun E-mailadres aangeven als zij meer informatie over het Project Beauty willen hebben.

Three Step Test Interview (TSTI)

Het TSTI is een onderzoeksinstrument dat ervoor bedoeld is zelfinvulvragenlijsten te testen (Hak, Veer, & Jansen, 2004) en bestaat, zoals de naam al zegt, uit drie verschillende stappen. Vervolgens wordt elke stap van het TSTI nader uitgelegd, waarbij vooral wordt ingegaan op de gebruikte materialen die voor de respectievelijke stap nodig zijn. In de eerste stap van het TSTI moeten de respondenten de *Project-Beauty-vragenlijst* invullen. Het is de bedoeling dat de respondenten tijdens het invullen van de vragenlijst hardop gaan denken, dit betekent dat zij alles onder woorden brengen wat zij tijdens het beantwoorden van de vragen denken.

Nadat de respondent de vragenlijst heeft ingevuld begint het tweede gedeelte van het TSTI. In deze stap worden alle reacties besproken die tijdens de eerste stap onduidelijk bleven. Bijvoorbeeld kan de onderzoeker vragen: *Nadat je vraag 4 hebt beantwoord heb je een tijdje niets gezegd. Kan jij je nog herinneren wat je toen dacht?*

In de derde stap wordt een *semigestructureerd interview* (zie bijlage 2) bij de respondent afgenomen. Hier wordt de respondent met behulp van een aantal open vragen naar de persoonlijke beleving van de vragenlijst gevraagd. Bovendien bestaat binnen dit gedeelte de mogelijkheid nog een keer dieper op enkele specifieke onderwerpen van de vragenlijst in te gaan. Het interview bestaat uit drie verschillende vragenclusters: ten eerste gaat het over de vragen zelf, daarna over het onderwerp schoonheid en ten slotte over de gevoelens of emoties die de vragenlijst mogelijk oproept. Een voorbeeldvraag van de derde vragencluster is: *Welke gevoelens / emoties kwamen er op bij het beantwoorden van de vragen?*

Om de reacties van de respondenten beter te kunnen onderzoeken wordt gebruik gemaakt van een *videocamera met audio opname functie*, waarmee zowel het invullen van de

vragenlijst alsook het aansluitende interview wordt opgenomen. Verder worden alle opvallende reacties tijdens het invullen van de vragenlijst op een *observatieformulier* (zie bijlage 3) genoteerd.

Procedure

Er is ervoor gekozen om het onderzoek in hoeverre dit mogelijk is bij de desbetreffende respondenten thuis uit te voeren daarmee de respondent de vragenlijst in een voor hem/haar vertrouwde omgeving kan invullen. Bovendien hebben de oorspronkelijke respondenten in het kader van het Project Beauty de vragenlijst waarschijnlijk ook grotendeels thuis ingevuld. Door het onderzoek bij de respondenten thuis af te nemen wordt daarom ook de ecologische validiteit verhoogd (Hak, Veer, & Jansen, 2008).

Voordat de respondenten met het invullen van de vragenlijsten beginnen wordt uitgelegd wat het doel van het onderzoek is en hoe lang het invullen van de vragenlijst en het interview ongeveer gaat duren. Verder moeten de respondenten een informed consent invullen, waardoor zij onder meer hun toestemming geven om het onderzoek op te nemen. Omdat het hardop denken voor de respondenten aan het begin moeilijk kan zijn hebben de respondenten de mogelijkheid in een korte oefening het hardop denken uit te proberen.

Aansluitend wordt de respondent geïnstrueerd de vragenlijst zo in te vullen als hij/zij dat normaalgesproken ook zou doen. Om de respondent zo min mogelijk af te leiden gaat de onderzoeker schuin achter de respondent zitten. Voor het invullen van de vragenlijst mogen de respondenten zo veel tijd nemen als zij nodig hebben. De onderzoeker moedigt de respondenten als dit nodig is tijdens het invullen van de vragenlijst aan om de hele tijd hardop te blijven denken. Bovendien noteert de onderzoeker alle opvallende reacties die de respondent mogelijkerwijs op de vragenlijst heeft.

Nadat de respondent alle vragen heeft ingevuld gaat de onderzoeker weer tegenover van de respondent zitten en legt de tweede stap nog een keer kort uit. De tweede stap van het TSTI moet meteen op de eerste stap volgen omdat anders relevante reacties die de respondent in stap één toonde verloren kunnen gaan. In deze worden alle reacties besproken die tijdens de eerste stap onduidelijk bleven. Het is echter belangrijk dat de respondenten worden geïnstrueerd om alleen dit te zeggen wat zij tijdens het invullen van de vragenlijst dachten en niet dat wat nu, retrospectief in hun opkomt.

Voor begin van de derde stap mag de respondent een pauze nemen. Als de respondent klaar is voor de derde stap wordt deze nog een keer kort uitgelegd. Vervolgens wordt het semigestructureerde interview bij de respondent afgenomen, waarbij het zowel om de persoonlijke beleving van de vragenlijst gaat alsook over het onderwerp schoonheid in het

algemeen. Omdat het een semi-gestructureerd interview is heeft de onderzoeker de kans om op alle antwoorden van de respondent in te gaan en als dit nodig is op bepaalde onderwerpen verder door te vragen.

Afsluitend worden de respondenten bedankt voor hun deelname en krijgen uitleg over de aanleiding van dit onderzoek (namelijk de positieve reacties van de respondenten die de vragenlijst binnen het kader van het Project Beauty al hebben ingevuld). Verder krijgen zij de mogelijkheid hun E-mailadres op te schrijven als zij graag meer informatie over dit onderzoek of het Project Beauty willen hebben.

Analyse

De opgenomen interviews worden allemaal getranscribeerd en met behulp van Atlas.ti geanalyseerd. Daarvoor werd aan de belangrijkste tekstfragmenten uit elk interview een code toegekend. Een tekstfragment kan daarbij zowel één zin alsook een hele alinea omvatten, afhankelijk van hoe uitgebreid de respondent op het desbetreffende onderwerp in is gegaan. Omdat er van tevoren bewust voor is gekozen om geen hypothesen op te stellen, maar het onderzoek zo breed en explorerend als mogelijk te houden, wordt niet met van tevoren vaststaande codes gewerkt. Het is daarom tijdens het hele analyseproces mogelijk nieuwe codes in de analyse op te nemen. Dit is bijvoorbeeld nodig als de al bestaande codes niet van toepassing zijn op een nieuw tekstfragment. Daardoor kan worden gewaarborgd dat alle relevante opmerkingen van de respondenten bij de analyse worden betrokken. Nieuwe codes kunnen worden gevonden totdat een toestand van saturatie optreedt. Volgens de Grounded Theory-aanpak is een toestand van saturatie bereikt als de codes die in de eerder geanalyseerde interviews werden gevonden toereikend zijn om de volgende interviews te analyseren (Corbin & Strauss, 2014).

Binnen dit onderzoek konden tot Interview 6 nieuwe codes worden gevonden. Interview 7-12 werden gecodeerd met behulp van de al gevonden codes. De codes proberen kort de kern van de gecodeerde opmerking samen te vatten. Dit betekent dat een code niet gedetailleerd weergeeft wat een respondent heeft gezegd, maar al een interpretatie aan de uitspraak van de respondent geeft. Er worden alleen maar opmerkingen gecodeerd die ook daadwerkelijk in samenhang staan met de onderzoeksvraag. Stukjes tekst waarin de respondent alleen maar antwoord op de vragen van de Project Beauty-vragenlijst geeft en de vragenlijst zelf niet commenteert, worden niet gecodeerd. Het is echter wel mogelijk om meerdere codes aan een tekstfragment toe te kennen. Vervolgens wordt naar overeenkomsten tussen de verschillende codes gekeken. Codes die over hetzelfde onderwerp gaan kunnen aansluitend samen worden gevat onder een subthema. Er zijn echter ook codes die geen

overeenkomsten met andere codes hebben en daarom als onafhankelijk thema worden gezien.

Om de resultaten overzichtelijker te houden werden de subthema's die inhoudelijk samenhangen samengevat onder een overkoepelend thema. Voor elk subthema is een samenvatting geschreven, waarin nader wordt ingegaan op de soorten codes die onder dit subthema vallen. Hierbij werd vooral naar variatie binnen de thema's gezocht. Dit betekent dat elke samenvatting zo goed als mogelijk probeert weer te geven wat de verschillen en overeenkomsten tussen de visies van de respondenten zijn. Om de gevonden codes en thema's verder te kunnen onderbouwen worden citaten van de respondenten gebruikt. Voor deze citaten is in de meeste gevallen gekozen omdat ze prototypisch zijn voor de mening die meerdere respondenten hebben geuit. In bijzondere gevallen kan een citaat echter ook een uitzonderlijke maar wel belangrijke mening van een respondent weergeven.

Bovendien wordt per thema ingegaan op de demografische verschillen (opleiding, leeftijd, sekse) tussen de respondenten. Welke verschillen daarbij als relevant worden aangezien is afhankelijk van de demografische variabelen en het aantal codes per thema. In de meeste gevallen kan echter de regel gehanteerd worden dat een verschil relevant is als een van de demografische factoren tot een verdubbeling van het aantal opmerkingen binnen de betreffende groep leidt. In een laatste stap wordt naar de samenhang tussen bepaalde thema's gekeken. Dit is mogelijk omdat tijdens het coderen meerdere codes aan een citaat toegekend mochten worden. Voor de analyse betekent dit dat de mogelijkheid bestaat dat sommige thema's vaak samen werden genoemd omdat ze in verbinding met elkaar staan. Daarom wordt onderzocht welke thema's dat zijn en waarom ze in samenhang met elkaar zouden kunnen staan.

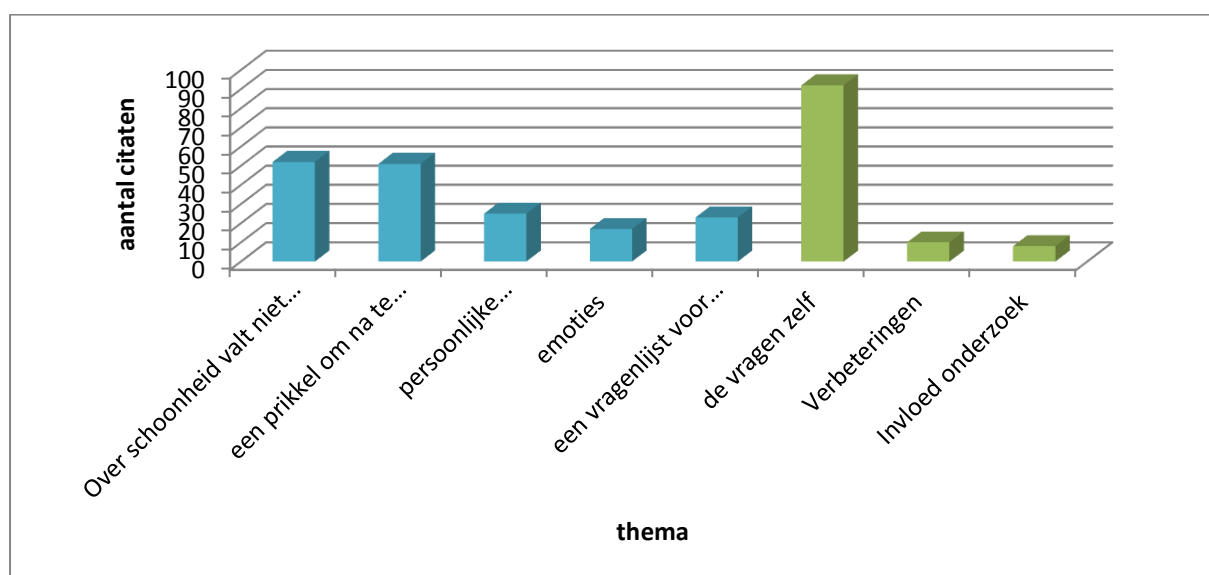
Naast de interviewfragmenten worden ook de gedragsobservaties en de duur van het invullen van de vragenlijst per respondent geanalyseerd. De gedragsobservaties, die op de observatieformulieren genoteerd zijn worden per respondent samengevat. Vervolgens wordt naar verschillen tussen de gedragingen van de respondenten gekeken en onderzocht of deze verschillen samenhangen met de antwoorden die de respondenten op specifieke vragen hebben gegeven. Bovendien wordt de duur van het invullen van de vragenlijst per respondent gemeten. Ook hier wordt gekeken op de demografische variabelen invloed hebben op de snelheid van invullen. Samengenomen bieden alle resultaten een goede basis om de onderzoeksvraag te beantwoorden.

Resultaten

De te beantwoorden onderzoeksvraag luiden (1) *Hoe beleven respondenten het reflecteren op schoonheid?* en (2) *Hoe ervaren respondenten het invullen van de Project Beauty-vragenlijst?*

Er zijn vijf thema's gevonden die antwoord op onderzoeksvraag (1) geven en drie thema's die antwoord op onderzoeksvraag (2) geven. Enkele van de thema's hebben bovendien nog een aantal subthema's die afzonderlijk binnen de betreffende thema's worden besproken. Om de inhoud van de thema's te kunnen onderbouwen is er doorgaans voor gekozen om citaten van de respondenten te gebruiken. In totaal zijn er 278 citaten gevonden die met een van de acht thema's in verbinding gebracht kunnen worden. Daarbij behoren 168 citaten tot één van de vijf thema's met betrekking tot onderzoeksvraag (1). Deze zijn in figuur 1 blauw gedrukt. De overige 110 opmerkingen behoren tot één van de drie thema's die zich bezighouden met onderzoeksvraag (2). Deze zijn in figuur 1 groen weergegeven.

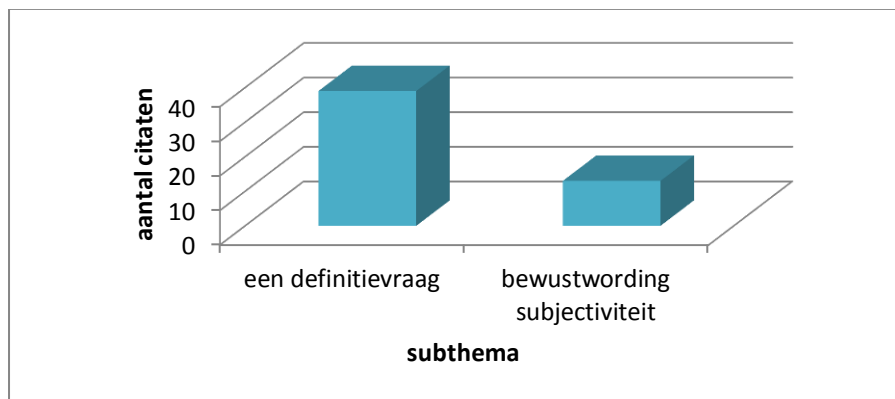
In het vervolg worden eerst de vijf thema's met betrekking tot de eerste onderzoeksvraag besproken. Dit betekent dat deze thema's over bepaalde aspecten van schoonheid gaan die tijdens het onderzoek door de respondenten werden genoemd. Aansluitend worden de overige drie thema's besproken. Deze gaan over concrete aspecten van de vragenlijst zoals bijvoorbeeld formuleringen van vragen die respondenten opvallend vonden. De citaten die binnen de resultatensectie worden gebruikt zijn altijd schuingedrukt weergegeven. Het is zo veel mogelijk geprobeerd de citaten niet uit de context te halen en de antwoorden zo volledig als mogelijk weer te geven. Bovendien wordt per subthema geprobeerd naar de invloed van zowel leeftijd alsook opleiding te kijken.

Figuur 1. Aantal citaten per thema

Thema 1: Over schoonheid valt niet te twisten

Het eerste thema houdt 52 opmerkingen in die met betrekking tot de subjectiviteit van het onderwerp schoonheid werden gemaakt. Omdat in de vragenlijst bewust geen definitie van schoonheid werd gegeven voelden zich alle respondenten een of meerdere keren tijdens het invullen van de vragenlijst geconfronteerd met de vraag naar de definitie van schoonheid. Zowel tijdens het invullen van de vragenlijst alsook tijdens het interview maakten de respondenten opmerkingen die in verbinding kunnen worden gebracht met de subjectiviteit van het onderwerp. Vooral in het derde gedeelte van het TSTI laten zich echter opmerkingen vinden die een bepaalde bewustwording van de subjectiviteit van schoonheid weerspiegelen. Daarom is ervoor gekozen het voorliggende thema, zoals in figuur 7 te zien, in twee subthema's onder te verdelen, namelijk *een definitievraag* en *bewustwording van subjectiviteit*.

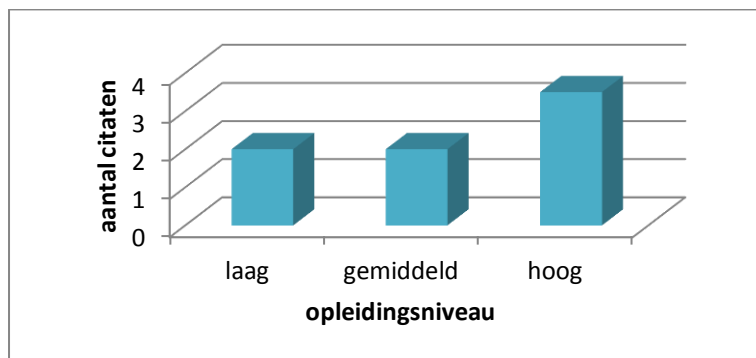

Figuur 7. Aantal citaten per subthema voor thema 1: over schoonheid valt niet te twisten

Het subthema *een definitievraag* kan in 39 citaten terug worden gevonden. Elf van de twaalf respondenten benoemen dit onderwerp ten minste een keer. Daarbij kunnen geen effecten van de factoren leeftijd of geslacht worden gevonden, maar met betrekking tot het opleidingsniveau van de respondenten valt op dat hoog opgeleide respondenten twee keer vaker opmerkingen maken die betrekking tot het subthema definitie hebben dan respondenten die middelbaar of laag opgeleid zijn (zie figuur 8). Elf respondenten merkten op dat de vragenlijst geen definitie voor schoonheid aanreikt. Dat maakt zij onzeker bij het beantwoorden van enkele vragen. Volgende vragen worden vaker gesteld: *En bedoel je dan mooi, wordt er dan met mooi bedoelt, ehm, gewoon heel breed? Wat is mooi, ik bedoel, gaat het over kunst, of over cultuur, of over schoonheid of?* (Interview 10), maar respondenten zijn ook onzeker over hoe “goed” of “juist” hun antwoorden zijn: *Dat komt omdat je soms niet zeker weet wat precies weet wat de definitie daarvan is. Ik bedoel met geluk of mooiheid, dat*

zijn heel brede begrippen volgens mij..en ehm daar ehm weet je dan niet of je dan maar iets kan antwoorden of de onderzoeker daar iets specifiek wil horen (Interview 2).

Terwijl de meeste respondenten onzeker worden door de missende definitie voelt een van de respondenten zich zelfs al beperkt door de manier waarop het begrip schoonheid in de vragen wordt benadert: *Dan gaan zij een vraag stellen wat helemaal niet met schoonheid te maken heeft in mijn ogen. Schoonheid, schoonheid.. dat is iets heel moois en niet per se. Ik weet niet hoe ik dat moet uitleggen.. daar waren een paar van de vragen waar ik dacht “ja, nee, ik vind schoonheid hier niet passen”* (Interview 1).

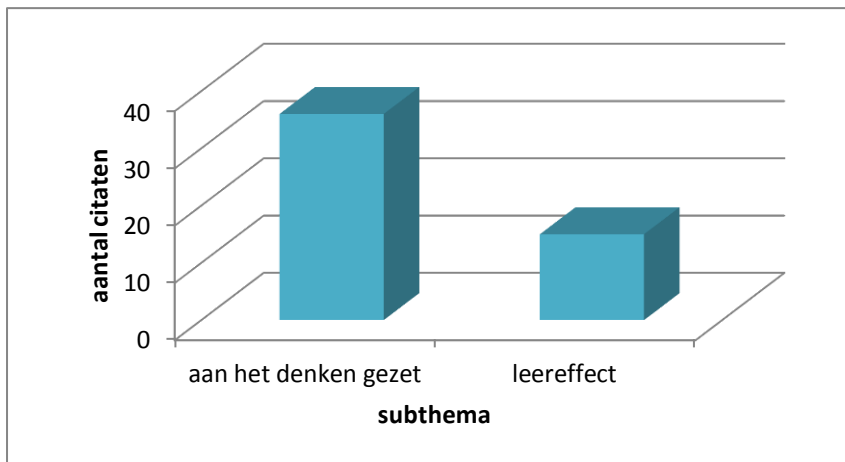
Figuur 8. Aantal citaten voor het subthema een definitievraag gemiddeld per opleidingsniveau

Het tweede subthema *bewustwording van de subjectiviteit* omvat 13 opmerkingen die van 7 respondenten werden gemaakt. Er zijn geen effecten van opleiding, sekse of leeftijd gevonden. Als reactie op de missende definitie en de open gestelde vragen reageerde een aantal van de respondenten met een reflectie over de subjectiviteit van schoonheid. De meeste respondenten komen bij deze reflectie tot de conclusie dat het niet mogelijk was geweest een definitie van schoonheid te geven omdat schoonheid inherent subjectief is. Een reactie die dat goed samenvat is bijvoorbeeld: *Nee. Ik vind in de vraagstelling is het uiteindelijk denk ik aan de hand van mijn antwoorden of van al die andere mensen, wat dan nou daar uiteindelijk uitkomt, wat nu echt schoonheid is [...]* (Interview 6).

Thema 2: een prikkel om na te denken

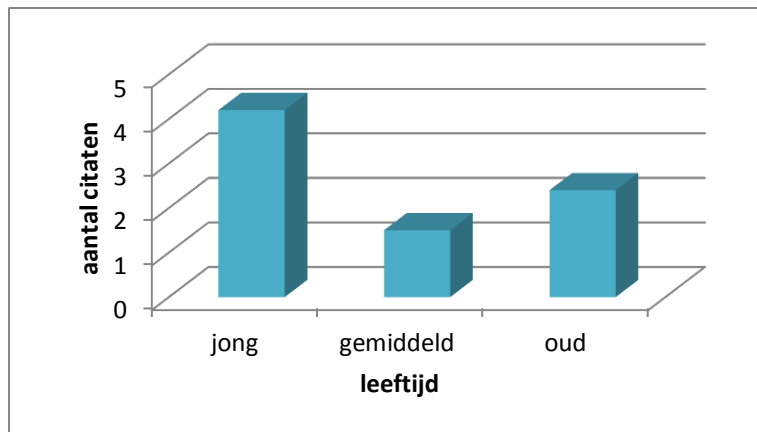
Het tweede thema *een prikkel om na te denken* bevat in totaal 51 opmerkingen waaruit blijkt dat de vragenlijst de respondenten aan het denken heeft gezet. De meeste van deze opmerkingen zijn in het tweede en derde gedeelte van het TSTI terug te vinden, omdat hier ook in de meeste gevallen de concrete vraag werd gesteld of de respondenten iets van het invullen van de vragenlijst hebben geleerd en of het invullen van de vragenlijst hun aan het denken heeft gezet. Enkele opmerkingen met betrekking tot dit thema werden echter ook al

tijdens het invullen van de vragenlijst gemaakt. Zoals in figuur 9 te zien is ervoor gekozen om het thema in twee subthema's onder te verdelen, namelijk *aan het denken gezet* en *leereffect*.

Figuur 9. Aantal citaten per subthema voor thema 2: een prikkel om na te denken

Het eerste subthema *aan het denken gezet* bevat 39 opmerkingen van elf respondenten. Er is geen invloed van sekse of opleiding gevonden. Het is echter wel opvallend dat jonge mensen bijna twee keer zo veel opmerkingen met betrekking tot dit subthema maken dan oude mensen (zie figuur 10). Alle opmerkingen die onder dit thema vallen laten zien dat de vragenlijst in zijn geheel of enkele vragen de respondenten aan het denken hebben gezet. Sommige van de citaten komen uit het eerste gedeelte van het TSTI en laten heel mooi zien dat enkele van de vragen een denkproces bij de respondenten in gang hebben gezet. Een voorbeeld is dit citaat uit interview 4: *In hoeverre denk jezelf dat je invloed hebt op de mate van schoonheid in je leven? Ehm, ik denk niet dat ik er per se invloed op heb, maar dat het wel aan mezelf is hoe je het ervaart, wat je als schoonheid ervaart, dus ik heb zelf niet invloed op de hoeveelheid schoonheid, na, misschien ook wel, ja wel, heb ik wel, want als je bezig bent met kunst wat ik toch wel als schoonheid ziet je, zet je jezelf in een situatie waar je dat meer ziet.* Dit citaat laat heel duidelijk zien hoe de respondent eigenlijk redelijk snel tot een antwoord komt, maar deze door het verder over de vraag nadenken vervolgens weer aanpast. Andere opmerkingen die met dit subthema in verbinding gebracht kunnen worden werden vooral in het derde gedeelte gemaakt toen de interviewer de vraag stelde of het invullen van de vragenlijst de respondenten aan het denken heeft gezet. Een van de respondenten beschreef de vragenlijst daarbij kort en bondig als *een moment van zelfreflectie* (Interview 8). Een andere respondent zei: *Ja, het lokt, het is heel interessant om daar zo over na te denken en dat dan te analyseren. Want wat is mooi en het hoeft ja helemaal niet per se inderdaad iets uiterlijks te zijn.* (Interview 10).

Figuur 10. Aantal citaten voor het subthema aan het denken gezet gemiddeld per leeftijdscategorie

Het tweede subthema *leereffect* kan worden teruggevonden in 15 citaten van zeven respondenten. Er kan geen relevante invloed worden gevonden voor opleiding, leeftijd of sekse. De meeste respondenten gaven aan dat de vragenlijst vooral heeft geholpen het onderwerp schoonheid in een breder context te plaatsen en zich ervan bewust te worden hoe rijk en tegelijkertijd subjectief het onderwerp is (bijvoorbeeld uit Interview 8: *Ik had niet zo, sommige dingen, sommige dingen had ik niet verwacht onder het kopje schoonheid, zeg maar, had ik niet in verbinding met elkaar gelegd hoewel dat eigenlijk wel terecht was*). Verder werden enkele respondenten zich meer bewust van hun eigen mening over het onderwerp schoonheid, zoals bijvoorbeeld bij deze respondent: *Het is niet zo dat ik hele nieuwe bevindingen heb, het is wel zo, dat het een stukje bevestiging is, maar met een beetje context, daar heb ik niet alles in geplaatst, voor mij was wel alles helder, maar die vragen achter elkaar maakten het wel heel erg zo van: oh ja, ja dit vind ik, dit is mijn ding* (Interview 8). Een ander respondent gaf zelfs aan dat het invullen van de vragenlijst haar weer een beetje bewuster naar de schoonheid in de wereld liet kijken: *Ja, om even weer de alertheid te hebben van ehm hoe vind je dat of hoe beleef je dat eigenlijk, normaal is het zo'n gewoonte voor jezelf, de manier van denken of doen [...] het prikkelt je wel om na te denken, ja, en om ehm die alertheid misschien meer bewust te zijn van: Hey, wat mooi dat dit gebeurt of zo!* (Interview 11).

Naast deze verschillend sterke leereffecten, maakten drie respondenten echter ook duidelijk dat zij helemaal niets van de vragenlijst hebben geleerd. De reden hiervoor was doorgaans dat zij zich al bewust waren van de antwoorden die ze hebben gegeven en geen nieuwe input door de vragenlijst hebben gekregen, zoals bijvoorbeeld bij deze respondent: *Ja, op zich heb ik alleen maar antwoorden gegeven van conclusies die ik al eerder in mijn leven*

heb getrokken (Interview 9). Ook bij deze respondenten kan geen invloed van leeftijd, sekse of opleiding worden vastgesteld.

Thema 3: persoonlijke schoonheidsbeleving

Het thema *persoonlijke schoonheidsbeleving* omvat 25 citaten van zeven respondenten. Ook binnen dit thema kunnen geen relevante effecten van leeftijd, opleiding of geslacht worden vastgesteld. De 25 gevonden opmerkingen geven allemaal op verschillende manieren weer wat schoonheid voor de respondenten betekent. De respondenten beantwoorden daarbij niet alleen de vragenlijst maar gaan een stap verder: ze formuleren een individuele definitie van schoonheid, ze proberen onder woorden te brengen wat schoonheid voor hen betekent. Daarbij geven de meeste respondenten veel van hun persoonlijkheid prijs. Vaak wordt daarbij duidelijk welke aspecten hun persoonlijkheid en daarmee hun individuele beleving van schoonheid hebben beïnvloedt en wat voor hun belangrijk is in het leven.

Deze opmerkingen laten zich zowel tijdens de eerste stap van het TSTI vinden alsook in de latere reflectie op de vragenlijst, waarbij respondenten worden gevraagd welke rol schoonheid in hun leven speelt (stap 3). Echter lijken vooral enkele specifieke vragen van de vragenlijst zelf een aanmoediging voor de respondenten te zijn om over hun individuele schoonheidsbeleving te praten. Dit zijn vooral de eerste open vragen (*wat is het mooiste dat je bezit? / Wat is het mooiste dat je ooit in je leven is overkomen?*) alsook de vraag: *In hoeverre ben je van mening dat je zelf invloed hebt op de mate van schoonheid in je leven?* en de vraag: *Kan meer aandacht voor schoonheid iets bijdragen aan de wereld?* Aan de hand van drie verschillende antwoorden op de laatst genoemde vraag wordt probeert een duidelijk voorbeeld te geven voor het thema *persoonlijke schoonheidsbeleving*. Een van de respondenten antwoordt bijvoorbeeld op deze vraag: *en de enige manier waarop er nog meer mooiheid in zou komen dat zou ik dan bij mezelf vandaan kunnen halen door mezelf ehm..meer uit mezelf te halen of meer, ehm, gezonder en beter voor mezelf, beter met mijn studie of dingen die ik nog wil daar achter staan, maar dat komt van mezelf, en als ik dan kijk naar het geheel dan ben ik daar wel heel tevreden over* (Interview 7). Een ander respondent legt een heel andere focus, die sterk beïnvloedt is van het werk dat zij doet: *Ja, dat denk ik wel, als je ziet ook in de cultuurwereld die dan weer bezuinigd wordt, die arme kinderen in de klasjes ook op de scholen, als je ziet als je ze dan iets aanbiedt, iets van muziek of iets van dansen, wat je wel schoonheid zou kunnen noemen, of kunst of zo, dat die kinderen, echt, daar genieten zij zo van, daar kunnen ze zo veel aan hebben, voor hun eigen beleving en vaardigheden, emotionele ontwikkeling* (Interview 10).

Terwijl deze twee respondenten vinden dat meer schoonheid zeker iets kan toevoegen

aan de wereld stelt de respondent uit de laatste voorbeeldantwoord: *Nee, dat denk ik niet. [...] Schoonheid is iets heel moois, terwijl een goed gevoel niet per se schoonheid is. Gelukkig zijn heeft niets te maken met schoonheid, want ik kan zo lelijk zijn als een varken en nog steeds heel gelukkig zijn, dus...* (Interview 1). Dit laatste voorbeeld laat weer een hele andere beleving van schoonheid zien.

Nog sterker is de invloed van de individuele visie op schoonheid die gevormd is door de persoonlijke geschiedenis te merken bij een respondent die afgestudeerd is aan de kunstacademie en een veel sterkere focus legt op de verbinding tussen kunst en schoonheid (Interview 4). Zij is bijvoorbeeld de enige die op de vraag *Welke van de hierna genoemde vormen van schoonheid komt het dichtst in de buurt van wat je het belangrijkste vindt in je leven?* met *kunst* antwoord en kiest als afbeelding dat voor haar het best schoonheid weergeeft een beeld van Caspar David Friedrich, omdat: *het is een werk uit de romantiek en toen ehm..de ehm..de optiek van schoonheid veranderde, dus het leven van schoonheid veranderde omdat toen dingen die misschien triester waren, of misschien groter of meeslepend ..of misschien zelfs vervallen als schoonheid werden aangezien...door bepaalde eigen emoties ..en dat vind ik.. dat is voor mij ook schoonheid, dat jij daar schoonheid in kan zien.*

Een ander respondent komt vaak op de stelling terug dat schoonheid voor hem persoonlijk betekent: *het beste ervan te maken*. Om dit duidelijker te maken vertelde hij van een man die hem sterk heeft geïmponeerd: *Ik heb een kunstenaar gesproken, die meneer was..90, die is vorig jaar overleden, die heeft zijn hele leven kunst gemaakt, een buitenkunstenaar, en die woonde op een appartement in Den Haag en daar had die tig duizend boeken, echt tig duizend boeken en die heeft daar een jaar of twee over gedaan met de hulp van iemand anders om de boeken waar die heel erg aan gehecht was om te sorteren en weg te geven aan de juiste bibliotheken en de juiste personen en hij heeft vier boeken overgehouden, die mocht die meenemen naar het verzorgingshuis, waar die met zijn rolstoel kon en ehm.. volgens mij was die meneer, hij kon niets meer, hij kon niet meer lopen en.. maar hij was wel geestelijk nog heel scherp, en volgens mij was die heel.. heel gelukkig want hij richtte, hij legde de focus op die dingen die voor hem belangrijk waren. Als je daar op bezoek kwam, daar ben ik wel eens een keer geweest, dan ehm, normaal zeg je tegen iemand: go, wilt u gaan zitten, wilt u koffie of wilt u thee, maar dat vond die allemaal niet belangrijk, dus dan ga je op een gegeven moment zelf maar zitten, en dan zei die naar 20 minuten: oh ja, ik had jullie natuurlijk ook een thee moeten aanbieden, maar dat is helemaal niet belangrijk (lacht) en ja, hij was dus alleen met dingen die voor hem..ehm belangrijk waren en die die die die nog kon en daar haalde die zijn energie uit.* Deze citaten laten allemaal zien dat de

respondenten meer of minder los zijn gekomen van het pure beantwoorden van de vragen en door het nadenken over de vragen beginnen over andere dingen zoals hun idee van een goed leven en geluk te reflecteren.

Thema 4: emoties

In totaal konden er 18 citaten van tien respondenten worden gevonden die in samenhang met het thema *emoties* staan. Er kunnen geen effecten voor leeftijd, geslacht of opleiding worden gevonden. Binnen dit onderwerp gaat het om emoties die specifiek door het beantwoorden van de vragen bij de respondenten opkwamen. De meeste opmerkingen met betrekking tot emoties kunnen daarom ook worden gevonden in het derde gedeelte van het TSTI omdat een van de interviewvragen was *Kwamen er gevoelens of emoties bij het beantwoorden van de vragen op?*

Meestal gaat het hierbij om positieve emoties, alleen een respondent (Interview 4) benadrukte dat zij gefrustreerd raakte door de vraagstellingen waarin zij zich niet kon vinden (*Ja...maar mijn gevoelens, mijn emoties zijn dat ik daar graag nog meer over zou willen zeggen dan ik nu kon, dat is dan misschien frustrerend*). Dit is echter een uitzondering, want de meeste respondenten beschreven positieve gevoelens, zoals deze respondent (Interview 2): *soms een beetje geluk, als je dan herinnerd wordt aan.. of als je dan gevraagd wordt over leuke herinneringen of leuke dingen, dan herinner jij je aan zo iets en daar wordt je natuurlijk ook blij van.*

Twee andere respondenten werden juist blij van het legen van verbanden tussen verschillende concepten die met schoonheid te maken hebben: *ik vond het wel leuk, het gaaf mij een heel goed gevoel dat ik bepaalde banden voor mijzelf legde* (Interview 8). Een hele gedifferentieerde beschrijving van gevoelens die tijdens het beantwoorden van de vragenlijst opkwamen geeft de respondent van Interview 9: *dus ehm, als je zeg maar in in oude memories zwelgt, denk ik het dat woord, ehm, dus ehm, je kunt altijd bepaalde soort van droevigheid als je over afgelopen mooie ervaringen nadenkt, want ze zijn voorbij en the past is, the past is the past, en ehm, maar je krijgt ook hoop, als je daarover nadenkt wat nog allemaal voor mooie dingen in het leven gaan gebeuren, dus het is gewoon... je begint zeg maar niet alleen over alleen over wat mooi is te reflecteren maar over alles, over je leven, je gaat, je gaat een keer naar de past kijken en een keer naar de future en where am I presently [...].* Deze opmerking maakt heel duidelijk dat de vragen een prikkel kunnen bieden voor een diepe en emotionele reflectie over schoonheid en concepten die daarmee in samenhang staan. Maar ook deze respondent lijkt daarbij uiteindelijk toch een positieve focus te kunnen houden.

Verder valt op dat de helft van de opmerkingen met betrekking tot emoties wordt gegeven in samenhang met de afbeelding of het muziekstuk dat respondenten aan het eind van de vragenlijst mochten inleveren. In totaal hebben 9 van de twaalf respondenten gebruik gemaakt van de mogelijkheid om nog iets moois aan het onderzoeksproject mee te geven. Daarvan leverden vier een afbeelding en de overige vijf een muziekstuk in. Ook hier kunnen geen effecten voor leeftijd, opleiding of geslacht worden gevonden. Een respondent (Interview 11) zegt zelfs dat de enige keer dat bij hem emoties opkwamen was toen die over het muziekstuk nadacht dat hij wilde inleveren (*Die [vragenlijst] is wel mooi, maar dat is, breng ik niet in contact met schoonheid, en een muziekstuk wel, maar dat is meer omdat het mij raakt, ja, uiteindelijk dan door zijn schoonheid*). Een ander respondent (Interview 8) kan zelfs beschrijven waarom de vragen zelf hem emotioneel niet kunnen raken, maar een muziekstuk wel: *ja, ik kan heel moeilijk iets koppelen aan een puur woord, dat vind ik heel lastig, formuleren en zo, dat is zeg maar iets met taal, ik denk, voor mij is het een gevoel, een belevenis dat ik daarbij heb veel belangrijker, en die kan ik heel moeilijk koppelen aan, aan woorden*. Dit maakt duidelijk dat de mogelijkheid om een afbeelding of een muziekstuk in te leveren een emotionelere kant van de respondenten lijkt aan te spreken dan het pure beantwoorden van de vragen zelf.

Thema 5: een vragenlijst voor iedereen?

Voor het thema *een vragenlijst voor iedereen?* konden in totaal 23 citaten van elf respondenten worden gevonden. Binnen dit thema vallen alle opmerkingen waarin respondenten hebben aangegeven dat zij ook andere mensen zouden aanraden om de vragenlijst in te vullen. Sommige van de respondenten hebben daarbij precies aangegeven welke mensen baat aan de vragenlijst zouden kunnen hebben en waarom.

De meeste van de gemaakte opmerkingen zijn antwoorden op de vraag *Zou je andere mensen ook aanraden de vragenlijst in te vullen?* die in het derde gedeelte van het TSTI werd gesteld. Voor dit thema kunnen geen invloeden van de factoren leeftijd, opleiding of geslacht worden gevonden.

Hoewel elf van de twaalf respondenten van mening zijn dat ook andere mensen de vragenlijst zouden invullen, verschillen de redenen daarvoor per respondent. Twee respondenten gaven aan dat de vragenlijst vooral ingevuld moest worden om meer proefpersonen voor het voorliggend onderzoek te verkrijgen. Twee andere respondenten vonden dat de positieve gevoelens die bij het invullen van de vragenlijst bij hun opkwamen een reden zijn om andere mensen de vragenlijst aan te raden. De meerderheid van de respondenten, namelijk negen personen, vinden dat de vragenlijst een prikkel om na te denken

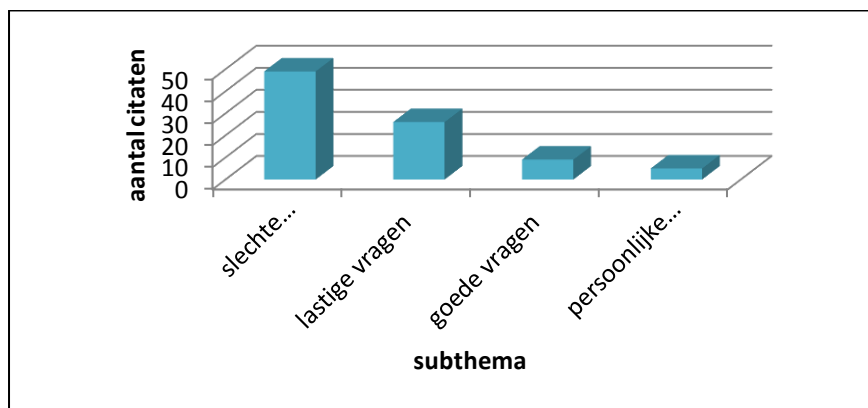
biedt en daarom ook door andere mensen moet worden ingevuld. Twee respondenten gaan zelfs nog een stapje verder en stellen dat men van het invullen van de vragenlijst ook zeker nog iets zou kunnen leren (bijvoorbeeld uit Interview 11: *Ja, zeker, omdat ik het wel leuk vind en ik denk dat iedereen, inclusief ik zelf, daar misschien ook nog wel iets wat van kan leren of van kan opsteken, of in ieder geval nog een puntje om even over na te denken*).

Verder valt op dat vijf respondenten de vragenlijst vooral aan een bepaalde soort mensen zouden aanraden. Alle vijf zeggen dat vooral mensen die nog niet zo veel over het onderwerp schoonheid hebben nagedacht baat aan het invullen van de vragenlijst zouden kunnen hebben omdat deze een prikkel biedt om verder over schoonheid in het eigen leven te reflecteren. Een respondent (Interview 7) zegt bijvoorbeeld: *als je bijvoorbeeld iemand bent die daar niet zo veel over nadenkt, die misschien wat, wat, misschien iemand die heel zwart-wit denkt of zo, dat het wel heel leuk of leerzaam is daar wat dieper over na te denken, dat denk ik wel*. Twee respondenten uit de oude leeftijdscategorie vinden bovendien dat de factor leeftijd een rol zou kunnen spelen. Zij zijn van mening dat vooral jongere mensen baat zouden kunnen hebben bij het invullen van de vragenlijst omdat deze over het algemeen minder gereflecteerd zijn dan oudere mensen: *dat heeft misschien ook iets met leeftijd te maken, ik had deze vragenlijst ehm 25 jaar geleden misschien wel anders ingevuld, dat is een beetje oude lullen opmerking, maar op een gegeven moment heb je...realiseer je echt wel ik bedoel eh.. daar zijn een aantal dingen belangrijk in mijn leven [...]* (Interview 6).

Hoewel alle respondenten stellen dat mensen die minder over het onderwerp schoonheid hebben nagedacht meer baat aan de vragenlijst zouden kunnen hebben merken twee van deze respondenten ook op dat men om de vragenlijst goed in te vullen een minimumniveau ook een bepaald cognitief niveau moet hebben: *En ik denk naarmate het cognitieve niveau minder is, en dat heeft dan niets met opleiding te maken, dat mensen hier moeite mee hebben* (Interview 6). Dezelfde respondent stelt daarom ook: *hoe hoger opgeleid, hoe makkelijker mensen de vragenlijst kunnen invullen* (Interview 6). Naast deze cognitieve aspecten richt een van de respondenten (Interview 8) zich ook op een emotionele factor. Hij stelt dat personen die tot nu toe een minder mooi leven hebben geleid misschien triest door het invullen van de vragenlijst zouden kunnen raken omdat zij herinnerd worden aan afgelopen negatieve gebeurtenissen (*Nou, als mensen, als jij aan de mooiste moment denkt denk je ook heel vaak aan het minst mooie moment, kan ik mij zo voorstellen, en nou heb ik niet zo'n , ik heb niet zo veel minst mooie momenten, dat dat, niet, ik heb niet zo veel meegemaakt wat dat betreft, maar ik kan mij voorstellen dat mensen daar wel erg heel emotioneel van kunnen raken*).

Thema 6: de vragen zelf

Binnen dit thema gaat het om de reacties op de vragen zelf. De expliciete vraagstellingen en de formuleringen van de vragen spelen hierbij een grote rol. De meeste opmerkingen die met betrekking tot de vragen zelf werden gemaakt zijn daarom ook in het eerste gedeelte van het TSTI terug te vinden. Het gaat hierbij meestal om spontane commentaren die de respondenten tijdens het lezen van een bepaalde vraagstelling hadden. In totaal omvat deze categorie 92 citaten en is daarmee het thema dat het meest door respondenten werd genoemd. Omdat het thema zo groot is, is ervoor gekozen het thema in vier subthema's onder te verdelen (slechte vraagstelling, lastige vragen, goede vragen en persoonlijke vragen). De verdeling van citaten per subthema is in figuur 2 weergegeven.

Figuur 2. Aantal citaten per subthema voor thema 6: de vragen zelf

Het eerste en meest genoemde subthema met 49 citaten is *slechte vraagstelling*. Tien van de twaalf respondenten merkten tijdens het invullen van de vragenlijst en/of later bij het geven van feedback op dat zij enkele of meerdere vragen slecht gesteld vonden. Hierbij is opvallend dat respondenten uit de gemiddelde leeftijdscategorie verreweg de meeste opmerkingen met betrekking tot slechte vraagstellingen maakten (gemiddeld 11), terwijl de respondenten uit de jonge leeftijdscategorie gemiddeld maar 4, 2 en de respondenten uit de oude leeftijdscategorie gemiddeld alleen 0,8 opmerkingen met betrekking tot slechte vraagstellingen maakten (zie figuur 3).

Als men naar het opleidingsniveau kijkt valt op dat de hoog opgeleide respondenten gemiddeld één opmerking minder maken met betrekking tot slechte vraagstellingen dan de respondenten die middelbaar zijn opgeleid.

Bovendien hebben de mannelijke respondenten bijna twee keer zo veel opmerkingen met betrekking tot slechte vraagstellingen gemaakt dan de vrouwen (zie figuur 4).

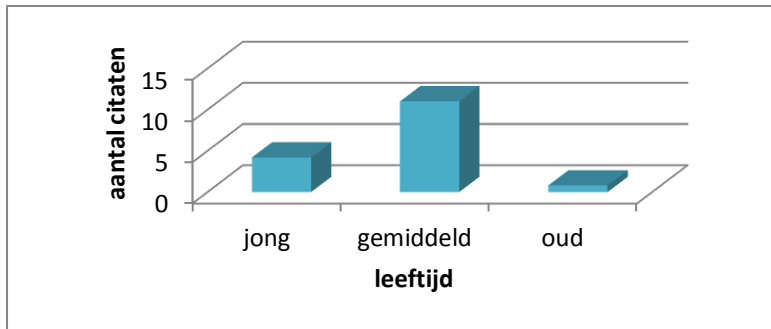
De kritiek richtte zich daarbij meestal op de antwoordmogelijkheden van de gesloten

vragen, die de meeste respondenten niet volledig vonden. De volgende gedachtegang van een van de respondenten geeft dit heel goed weer: *Hmm, ja, dat is ook een beetje moeilijk te zeggen van de drie keuzes, want ik vind wel dat mijn leven heel mooi is, dus zou ik kunnen zeggen niets maar ik denk ook dat het altijd ook een beetje mooier kan..hmm, ja ik ben wel tevreden zo als het nu is maar er is zeker nog iets dat nog iets leuker kan doen, dus zou ik eigenlijk graag daartussen in kiezen, maar dan kies ik dat ik wel een mooi leven heb, omdat ik tevreden ben.. maar eigenlijk zou ik nog graag iets daartussen in kiezen* (interview 2).

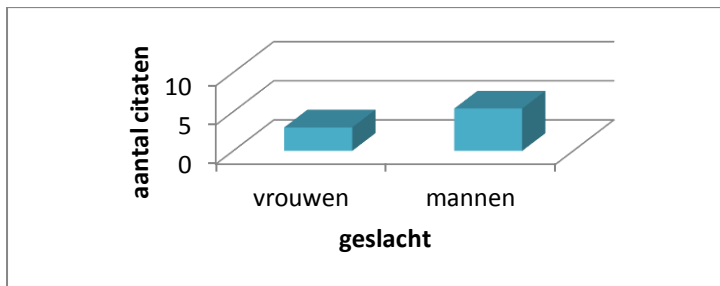
Acht van de twaalf respondenten klaagden daarover dat zij zich niet in het antwoordformaat konden vinden. Zij vonden het *een beetje kort door de bocht daar alleen ja/nee te antwoorden* (bijvoorbeeld interview 1). Vier van de twaalf respondenten gaven daarom ook aan dat zij liever meer open vragen zouden hebben waarin zij hun antwoorden beter kwijt zouden kunnen (*Ja, ik denk dat heel veel keuzes die je maakt in de vragenlijst, ja-, nee-vragen redelijk veel of die twee begrippen is voor mij heel erg afhankelijk in welke context dat staat, en ik denk dat ik er dan heel graag iets bij had geschreven, want het maakt, enkel dat woord of enkel ja of nee, dat maakt, dat maakt voor mij eigenlijk niet het ehm het antwoord compleet!*).

Een van de respondenten (Interview 4) merkte zelfs op dat zij door de voor haar onvolledige antwoorden gefrustreerd over de hele vragenlijst raakte (*Jaa.. maar mijn gevoelens, mijn emoties zijn dat ik daar graag nog meer over zou willen zeggen dan ik nu kon, dat is dan misschien frustrerend*) en een respondent (Interview 9) maakte duidelijk dat hij door de gesloten vragen de diepgang miste die hij eigenlijk van de vragenlijst had verwacht (*[...] dus daar dacht ik oh ja het gaat zo'n beetje om de persoonlijke definitie en dan dacht ik baam, dan komt de harde diepgang maar het bleef zo'n beetje op het definitieniveau*). Een ander kritiekpunt richtte zich meer op de vraagstelling zelf dan op de antwoordmogelijkheden.

Vier van de twaalf respondenten klaagden over vragen die niet van toepassing op hun waren (bijvoorbeeld bij de vraag: “voegt het werk dat je doet of de baan die je hebt iets toe aan de schoonheid in je leven”, die mensen zonder werk/baan niet konden beantwoorden) of vragen waarin twee vragen tegelijk werden gesteld zodat het hun niet mogelijk was de vraag correct te beantwoorden (bijvoorbeeld: Welke uitspraak is het meest van toepassing op het mooiste ding of de mooiste gebeurtenis in je leven?)

Figuur 3. *Aantal citaten voor het subthema slechte vraagstelling gemiddeld per leeftijdsgroep*

Figuur 4. *Aantal citaten voor het subthema slechte vraagstelling gemiddeld per geslacht*

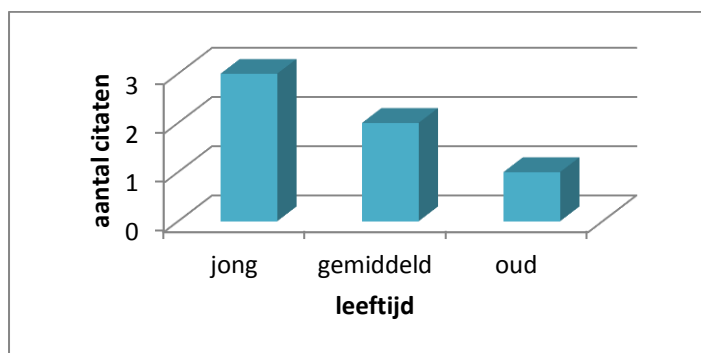
Het tweede subthema gaat over *lastige vragen*. In onderscheid met het eerste subthema *slechte vraagstelling* gaat het binnen dit subthema niet om vragen die slecht gesteld zijn, maar om vragen die inhoudelijk lastig te beantwoorden zijn. Hier kunnen meerdere redenen voor genoemd worden: een vraag kan bijvoorbeeld lastig te beantwoorden zijn omdat een respondent nog nooit eerder over het onderwerp van de vraag heeft nagedacht of omdat de vraag zo breed is gesteld dat een respondent langer nodig heeft om tot een goed antwoord te komen.

In totaal zijn er 26 citaten gevonden die met dit subthema in verbinding gebracht kunnen worden. Tien van de twaalf respondenten hebben ten minste een opmerking gemaakt die in samenhang met dit subthema staat.

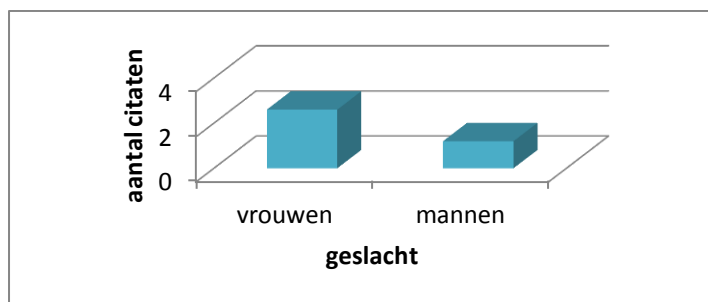
Binnen dit subthema is een invloed van leeftijd te herkennen: de respondenten uit de jonge leeftijdsgroep maakten gemiddeld drie opmerkingen met betrekking tot lastige vragen, terwijl de respondenten uit de gemiddelde leeftijdscategorie gemiddeld twee opmerkingen maakten en de respondenten uit de oude leeftijdscategorie gemiddeld maar een opmerking over lastige vragen maakten (zie figuur 5).

Verder is opvallend dat de respondenten die hoog zijn opgeleid gemiddeld twee keer zo veel opmerkingen met betrekking tot lastige vragen maken dan de respondenten die middelbaar zijn opgeleid. Bovendien blijken vrouwen meer dan twee keer zo veel opmerkingen met betrekking tot lastige vragen te maken dan mannen (zie figuur 6).

De meeste van de gevonden citaten zijn spontane opmerkingen over bepaalde vragen die echter niet nader worden toegelicht (bijvoorbeeld Interview 10: *dat zijn lastige vragen, hoor*). Soms wordt duidelijk dat het nadenken over een specifiek onderwerp de vragen zo lastig maakt zoals bijvoorbeeld in Interview 11: *Wat is het mooiste dat je nog niet bezit? Moeilijke vraag, is dat iets waar ik van droom? Het mooiste dat ik nog niet bezit?* en soms lijkt het ook weer samen te hangen met de vraagstellingen die enkele respondenten niet op hun eigen beleving kunnen toepassen zoals bijvoorbeeld in Interview 7: *Ik vond sommige vragen echt moeilijk te beantwoorden, bijvoorbeeld ehm specifieke momenten in je leven, die mooi zijn, dat kan ik nog steeds niet beantwoorden, er is geen een moment die mooi is.*

Figuur 5. Aantal citaten voor het subthema *lastige vragen* gemiddeld per leeftijd

Figuur 6. Aantal citaten voor het subthema *lastige vragen* gemiddeld per geslacht

Naast de kritiek die de respondenten zoals hierboven beschreven op de vragenlijst hadden, vonden zij ook een aantal vragen juist heel goed gesteld. Het subthema *goede vragen* omvat in totaal 9 opmerkingen van zeven respondenten. Hier kan nog een invloed van leeftijd of sekse nog een invloed van opleiding worden vastgesteld. De redenen waarom de respondenten de vragen goed vonden zijn echter verschillend. Drie geven aan dat ze de antwoordmogelijkheden juist heel prettig en goed doordacht vonden (bijvoorbeeld Interview 10: *die rijtjes die dan worden gegeven die zijn wel fijn [...], dat is heel helder en heel duidelijk van of je dit of dat of dat, zus of zo, klik, klik, hup, klaar, dan weet je direct van, omdat je een*

hele grote keuze hebt). Andere redenen waren dat de vragen je aan het denken zetten en diep ingaan op het onderwerp schoonheid, zoals de respondent uit Interview 3 beschrijft: *[...] is gewoon echt, gaat gewoon echt diep in op schoonheid. En, ja, ik heb in ieder geval nog nooit zo'n vragenlijst ingevuld*).

Het laatste subthema luidt *persoonlijke vragen*. Vijf van de twaalf respondenten merkten op dat de vragenlijst (vooral in vergelijking met andere vragenlijsten) veel meer op de persoonlijke visie ingaat. Een respondent (Interview 10) zegt bijvoorbeeld: *Ja, het is veel persoonlijker, het komt veel dicht bij, het is veel meer ehm..op jezelf toegespitst, op je eigen ervaring*. Deze persoonlijke benadering beleven alle vijf respondenten positief. Ook hier laat zich geen invloed van leeftijd, sekse of opleiding vaststellen.

Thema 7: Verbeteringen

Het subthema verbeteringen bevat twaalf citaten van zes respondenten. Er kunnen geen effecten voor leeftijd, opleiding of geslacht worden gevonden. Alle opmerkingen die onder dit thema vallen zijn specifieke voorstellen van verbetering voor bepaalde vragen of het design van de vragenlijst in het algemeen.

Negen van de twaalf citaten komen uit het derde gedeelte van het TSTI, waarbij respondenten de kans hadden hun mening over de vragenlijst te geven. Zeven van de voorstellen van verbetering richten zich op de antwoordcategorieën van de multiple choice vragen omdat meerdere respondenten daarover klaagden dat zij hun antwoorden niet in de vragenlijst kwijt konden omdat geen van de antwoordmogelijkheden precies dat weergaf wat zij bedoelden.

Drie respondenten stellen daarom voor een aantal vragen in meerdere deelvragen op te splitsen en, zoals een respondent zegt: *ik zou meer multiple choice vragen willen, dus de thema's in kleinere stukjes* (Interview 9). Een voorbeeld van zo'n vraag is *Welke uitspraak is het meest van toepassing op het mooiste ding of de mooiste gebeurtenis in je leven?* Met deze vraag had meer dan de helft van de respondenten moeite omdat er zowel naar het mooiste ding alsook naar het mooiste gebeurtenis wordt gevraagd en de antwoorden afhankelijk daarvan anders uitvallen. Respondenten zouden het dan bijvoorbeeld fijner vinden als die vraag opgesplitst zou kunnen worden (bijvoorbeeld uit Interview 9: *..ik vind het ook raar, hoezo hebben ze bezit en meemaken samen? Zij hadden gewoon acht antwoorden kunnen geven*).

Drie andere respondenten hadden in plaats van meer multiple choice vragen liever meer open vragen gehad, waardoor ze hun antwoorden preciezer hadden kunnen uitleggen (bijvoorbeeld uit Interview 8: *Ja, ik denk dat heel veel keuzes die je maakt in de vragenlijst,*

ja-nee vragen redelijk veel of die twee begrippen is voor mij heel erg afhankelijk in welke context dat staat, en ik denk dat ik er dan heel graag iets bij had geschreven, want het maakt, enkel dat woord of enkel ja of nee, dat maakt, dat maakt voor mij eigenlijk niet het ehm het antwoord compleet).

Daarnaast klagen twee andere respondenten daarover dat respondenten niet de mogelijkheid hebben van tevoren uit te leggen wat schoonheid voor hun eigenlijk betekent en meteen met het invullen van *specifieke vragen* moeten beginnen: *Nou, dan denk ik dat je eerst een paar vragen zou kunnen stellen om iemand daarover naar te laten denken wat schoonheid eigenlijk is...dus dat je wat verschillende...dat je dat uit kan zetten.. het onderwerp schoonheid eerst uit kan zetten voordat je dan al de vragen die specifieker zijn mag beantwoorden* (Interview 4). Daardoor missen de twee respondenten de diepgang van de vragenlijst en hebben het gevoel dat zij hun mening niet goed in de vragenlijst weer kunnen geven.

Thema 8: Invloed onderzoek

Binnen dit thema vallen acht citaten van twee respondenten. De respondenten zijn allebei hoog opgeleide vrouwen uit de oude leeftijdscategorie. Alle opmerkingen komen uit het derde gedeelte van het TSTI waarbij de indruk die de vragenlijst heeft gemaakt wordt nabesproken.

Beide respondenten gaven aan dat zij de vragenlijst anders hebben ingevuld omdat zij deel uitmaakte van het voorliggend onderzoek. Een van de vrouwen voelde zich door het hardop denken en de aanwezigheid van de onderzoeker tijdens het invullen van de vragenlijst een beetje onder druk gezet: *Jaa, soms een beetje zo van: oh, ik moet wat invullen, een beetje zo ik moet iets, ik moet iets, ik word gedwongen iets te doen (lacht) dus dan moet je gewoon iets invullen* (Interview 5). En ook de andere respondent was zich bewust van de aanwezigheid van de (wachende) onderzoeker: *dan sommige dingen waar ik het dan ook niet wist, daar kan je dan ook heel lang over na gaan denken...en ik had het idee dat ik, dat niet de bedoeling was of zo, want anders zit ik hier echt helemaal te piekeren en na te denken en dan zit jij op mij te wachten. Dus dat is ook iets wat meewerkt (lacht)* (Interview 10).

Deze respondent maakt daarna echter ook duidelijk dat de aanwezigheid van de onderzoeker ook een positief effect heeft gehad, omdat zij daarom ook serieus probeerde alle vragen goed te beantwoorden en zich niet liet afleiden van andere dingen (*Ja, dat weet ik eigenlijk niet, want nu dwingt het jezelf wel om gewoon ook maar snel een beslissing te nemen anders ga je dan misschien ook weer heel erg lang over nadenken en dan laat je het weer liggen, dan pak je het weer eens op, dus dit is eigenlijk wel weer een hele goede, alerte manier van eventjes de focus daarop, ja, ik vind het leuk*).

Overige resultaten

Dubbele codes

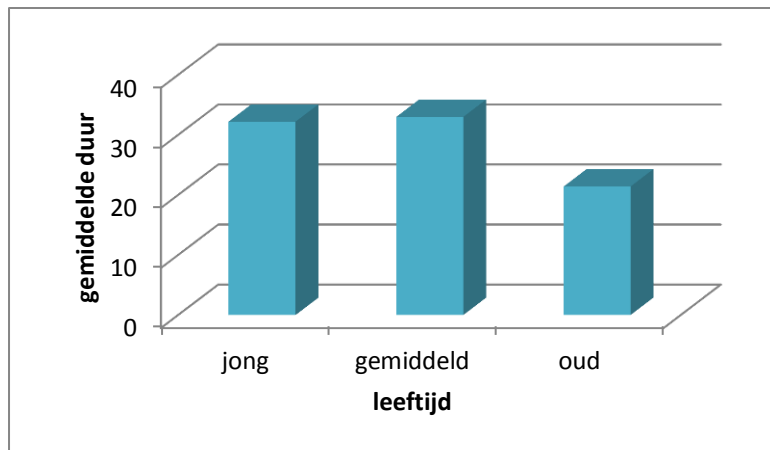
Zoals in de analysesectie beschreven bestond de mogelijkheid om aan één citaat meerdere codes toe te kennen. In totaal zijn er 36 citaten gevonden, waarop telkens twee codes van toepassing zijn.

Veruit de meeste dubbele codes vallen binnen het thema *aan het denken gezet*. 21 keer is naast deze code nog een tweede code aan het betreffend citaat toegekend worden. Vooral de thema's *de vragen zelf*, *een vragenlijst voor iedereen?* en het subthema *een definitievraag* kunnen meerdere keren aan dit thema worden gekoppeld. Dit betekent dat respondenten een samenhang zien tussen de kwaliteit van de vragen (lastig, slecht, goed) en de impuls om over schoonheid na te denken. Het is opvallend dat vooral de code *lastige vragen* hierbij vaak in samenhang staat met het thema *aan het denken gezet*. Ook het bewustzijn dat het moeilijk is om een definitie voor schoonheid te vinden lijkt de respondenten aan het denken te hebben gezet. Dit blijkt uit vijf citaten die beide codes hebben gekregen. Een laatste thema dat met het thema *aan het denken gezet* samenhangt, is *een vragenlijst voor iedereen?*. Hier konden in totaal drie citaten worden gevonden. Daaruit blijkt dat respondenten de vragenlijst waarschijnlijk ook andere mensen zouden aanraden omdat zij een prikkel kan leveren die je aan het denken kan zetten.

Verder werd aan vier citaten zowel het subthema *slechte vraagstelling* alsook het thema *verbeteringen* toegekend, waaruit blijkt dat respondenten niet alleen op hebben gemerkt dat zij de kwaliteit van de vraagstelling niet optimaal vonden maar ook meteen voorstellen van verbetering hebben gemaakt.

Duur van het invullen

De respondenten hebben verschillend lang over het invullen van de vragenlijst gedaan. De snelste respondent heeft maar 15 minuten nodig gehad om de vragenlijst in te vullen, terwijl de langzaamste respondent meer dan drie keer zo lang (namelijk 54 minuten) nodig had. De gemiddelde duur bedraagt 27, 4 minuten. Hierbij valt op dat oude respondenten sneller zijn dan respondenten uit de jonge of gemiddelde leeftijdscategorie. Zoals uit figuur 11 blijkt hebben oudere respondenten ongeveer tien minuten minder nodig voor het invullen van de vragenlijst dan de andere deelnemers.

Figuur 11. *Gemiddelde duur voor het invullen van de vragenlijst gemiddeld per leeftijdscategorie*

Observaties

Zoals in de analyse beschreven werden de respondenten tijdens het invullen van de vragenlijst geobserveerd door de onderzoeksleider. De gedragingen van de respondenten tijdens het invullen van de vragenlijst komen daarbij goed overeen met de uitspraken die de respondenten hebben gemaakt. Daarom kunnen de gedragsobservaties meer als aanvullende ondersteuning voor de gevonden thema's worden gezien dan als onafhankelijke bron van resultaten. Respondenten die een positief gevoel door het invullen van de vragenlijst kregen lachten bijvoorbeeld meer tijdens het invullen, respondenten die vragen lastig vonden of zoals zij zeiden *aan het denken werden gezet* lieten meer "denkgedrag" (voor zich uitkijken, aanzetten om een antwoord te tippen en dan weer gaan twijfelen etc.) zien. Verder viel op dat alle respondenten zich bewust waren over de aanwezigheid van de onderzoeksleider, wat daaruit blijkt dat ze de onderzoeksleider vaak vragend aankeken en op goedkeuring van hun antwoorden wachtten of zelfs directe vragen aan de onderzoeksleider stelden.

Conclusie & Discussie

Onderzoeksvraag 1: Hoe beleven respondenten het reflecteren op schoonheid?

De eerste onderzoeksvraag heeft zich gericht op de vraag hoe respondenten het reflecteren op schoonheid beleven. Uit de resultaten kunnen drie conclusies worden getrokken, die antwoord op deze vraag geven.

Ten eerste blijkt uit de resultaten dat schoonheid voor de respondenten inherent subjectief is. Vooral als men naar het thema *Over schoonheid valt niet te twisten* kijkt, wordt duidelijk dat respondenten van mening zijn, dat er geen algemeen geldige definitie voor schoonheid bestaat. Zij herkennen dat schoonheid een breed begrip is die betrekking kan hebben op mensen, de natuur, kunst en oneindig veel andere dingen. Daarmee bewegen zij zich in een lijn met de meeste bekende filosofen (zoals bijvoorbeeld Kant en Hume), die ook ervan uitgaan dat schoonheid subjectief is (Sartwell, 2014). Vooral de diversiteit van de verschillende vormen van schoonheid, die in de vragenlijst worden besproken, leidt de respondenten naar de subjectiviteit van schoonheid. Daardoor wordt het verschil met eerder gedaan onderzoek over schoonheid binnen de psychologie nog duidelijker. Zowel binnen de neuro-esthetiek, alsook binnen de evolutionaire esthetiek, wordt schoonheid als objectief aangezien, omdat de reden waarom mensen iets mooi vinden volgens deze onderzoeksrichtingen in onze neuronen / evolutie ligt en daarom voor iedereen (ongeveer) hetzelfde is (Chatterjee, 2010; Volland & Grammer, 2003). Volgens het voorliggend onderzoek lijkt dit, tenminste als men schoonheid in de brede zin van het woord bekijkt, niet te kloppen.

De tweede conclusie, die met betrekking tot de beleving van schoonheid kan worden getrokken, is dat het concept schoonheid de respondenten aan het denken heeft gezet en een moment van zelfreflectie heeft geboden. Dit komt vooral in opmerkingen terug die onder de thema's *een prikkel om na te denken* en *leereffect* vallen, maar ook uit de gedragsobservaties en de duur van het invullen blijkt dat respondenten over enkele vragen intensief hebben nagedacht. De antwoorden van de respondenten maken duidelijk dat de meeste respondenten zich niet ervan bewust waren hoe rijk geschakeerd het begrip schoonheid eigenlijk kan zijn. De in de inleiding beschreven filosofische dilemma's met betrekking tot schoonheid kwamen daarbij in de gedachtegangen van de respondenten duidelijk terug. Veel van hun dachten bijvoorbeeld de eerste keer erover na of schoonheid gevaarlijk kan zijn en kwamen daarbij tot dezelfde conclusie, die in de filosofische literatuur ook vaak wordt aangehaald: Schoonheid kan onder bepaalde omstandigheden in zekere mate gevaarlijk zijn (bijvoorbeeld: Scruton,

2011).

Niet alle vragen hebben daarbij in gelijke mate een prikkel geboden om na te denken, desondanks lijkt de vragenlijst in het geheel een startpunt om op de schoonheid in het eigen leven terug te kijken. Zoals de initiator van het Project Beauty mooi verwoord: *Zo bieden onze eigen antwoorden op de vragen [...] ons een spiegel van waar het in ons eigen leven vooral om draait* (Hogendoorn, 2013, p.3). Zoals in de analyse van de dubbele codes te zien is, lijken vooral de vragen, die door de respondenten als lastig worden beschouwd, een prikkel te bieden om na te denken. De respondenten vonden in samenhang daarmee vooral vragen lastig die een open antwoord vereisten en een breder begrip van schoonheid inhielden (niet alleen het uiterlijke aspect), zoals bijvoorbeeld de vraag *Kan meer aandacht voor schoonheid iets bijdragen aan de wereld?*

In samenhang daarmee blijkt uit de resultaten dat sommige respondenten uit de reflectie over schoonheid zelfs nog iets kunnen leren (thema: *leereffect*). Een aantal respondenten gaf aan dat zij zich na het invullen van de vragenlijst weer beter in staat voelen om hun aandacht weer op de mooie dingen in het leven te richten. O'Donohue (2004) heeft een filosofisch boek over schoonheid geschreven en stelt in samenhang daarmee dat we door de steeds sneller wordende westerse wereld met alle nieuwe technologische uitvindingen hebben verleerd onze aandacht op de schoonheid in ons leven te richten. We zijn te gehaast om de mooie dingen die we tegenkomen met rust te bekijken. Als dit klopt zouden de vragen zoals ze bijvoorbeeld in de Project Beauty-vragenlijst gesteld worden ons kunnen helpen onze focus weer meer op de schoonheid van de wereld te richten.

Men zou kunnen stellen dat hetzelfde verschil dat tussen eudaimonisch en hedonistisch welbevinden wordt gemaakt (Ryan & Deci, 2001), ook op schoonheid toepasbaar is: aan de ene kant kan schoonheid worden gezien als een bron van genot dat geen ander doel dan pure genotbevrediging heeft. Kant beschreef schoonheid in deze samenhang als ongeïnteresseerd welgevallen (Kant, 1996). Aan de andere kant heeft schoonheid, net zoals welbevinden, ook een eudaimonische kant: door zelf-actualisatie en zelfrealisatie kan men proberen de schoonheid in het eigen leven, in het leven van anderen of zelfs in de wereld te verhogen. Met vragen zoals *Kan meer aandacht voor schoonheid iets bijdragen aan de wereld?* richt zich de Project Beauty-vragenlijst in zekere mate meer op de eudaimonische kant van schoonheid en zou daarom onze aandacht voor schoonheid in de wereld kunnen verhogen.

De vraag, die daarbij gesteld kan worden, is of zich deze verhoogde aandacht ook in gedrag uit: Gaan mensen door de vragenlijst anders naar de wereld kijken? Of blijft het bij

een goed voornemen dat meteen naar afloop van het onderzoek weer is vergeten? Deze vragen zouden een vertrekpunt voor verder onderzoek kunnen bieden.

Het beschreven leereffect is ook de reden waarom de meeste respondenten de vragenlijst aan andere mensen zouden aanraden. Vooral mensen met minder zelfreflectie en jongere mensen zouden volgens een aantal respondenten nog iets van het invullen van de vragenlijst kunnen leren. Zoals in de analyse van de dubbele codes te zien is, toont dit onderzoek aan dat jonge mensen gemiddeld langer nodig hebben om de vragenlijst in te vullen dan oude mensen. Dit resultaat zou in samenhang kunnen staan met de mate van zelfreflectie die de vragenlijst vereist. Als jonge mensen daadwerkelijk minder zelfgereflecteerd zijn, moeten zij ook langer over de vragen nadenken. Onderzoek van Lodi-Smith en Roberts (2010) toont aan dat jongere mensen inderdaad minder *self-concept clarity* hebben. Self-concept clarity beschrijft in hoeverre de inhoud van het eigen zelfconcept duidelijk en bewust gedefinieerd en constant over de tijd is (Campbell et. al, 1996). Dit zou kunnen betekenen dat de reflectie over schoonheid bijdraagt aan de self-concept clarity van jongere mensen, omdat deze voor de eerste keer intensief over het onderwerp schoonheid na gaan denken, terwijl de oudere respondenten al een hoge self-concept clarity hebben en daarom snel een antwoord op de vragen kunnen vinden. Dit zou ook kunnen verklaren waarom oudere respondenten de vragenlijst vooral aan jongere mensen zouden aanraden. Toekomstig onderzoek zou de samenhang tussen self-concept clarity, leeftijd en reflectie op de subjectieve beleving van schoonheid verder moeten examineren.

In samenhang daarmee kan worden geconcludeerd dat de reflectie op schoonheid veel over de persoonlijkheid van de respondenten zegt. Zoals boven is uitgelegd, worden respondenten door de vragen uitgedaagd om over hun subjectieve beleving van schoonheid te reflecteren. Omdat het onderwerp schoonheid zo veelvuldig is en ook in samenhang gebracht kan worden met geluk en tevredenheid (zoals de vragenlijst dat doet) ervaart men niet alleen wat de respondenten over schoonheid denken, maar vaak ook hoe ze over het algemeen tegen het leven aankijken. De antwoorden op vragen zoals *In hoeverre ben je van mening dat je zelf invloed hebt op de mate van schoonheid in je leven?* of *Alles in ogenschouw genomen, hoe gelukkig zou je zeggen dat je bent?* kunnen veel over de persoonlijkheid van de betreffende respondent zeggen. Opmerkelijk is hierbij dat vooral de opbouw van dit onderzoek uitermate geschikt leek om meer over de respondenten te ervaren. Alleen de antwoorden op de Project Beauty-vragenlijst zelf leveren nog niet zo veel informatie op, maar samengenomen met de think aloud – data uit het eerste gedeelte van het TSTI en de antwoorden die achteraf binnen het semigestructureerde interview werden gegeven, kan een interessant beeld van elke

respondent worden geschetst. Dit blijkt ook uit een vergelijking van de antwoorden die de respondenten binnen het oorspronkelijke Project Beauty-onderzoek gaven met de think aloud-data: de Project Beauty-antwoorden bestaan vaak maar uit enkele woorden, terwijl de respondenten van dit onderzoek meestal met meerdere zinnen uitlegden wat zij bedoelden (antwoorden op een aantal open vragen: Project Beauty, z.d.). Ook de respondenten stelden het op prijs dat ze de antwoorden die ze gaven in het kader van het TSTI nog verder konden uitleggen.

Ten slotte kan geconcludeerd worden dat het reflecteren over schoonheid tot positieve emoties kan leiden. Een aantal respondenten rapporteerde dat zij zich door de positieve focus, die de reflectie heeft, gelukkiger voelden. Onderzoek binnen de Positieve Psychologie toont een relatie tussen positieve emoties en welbevinden aan. Dit zou kunnen betekenen dat het reflecteren op schoonheid een positieve invloed op welbevinden zou kunnen hebben. Diener en Chan (2011) hebben onderzoek gedaan naar de samenhang tussen welbevinden en geluk en hebben onder meer uitgevonden dat vooral de aanwezigheid van positieve emoties veel kan bijdragen tot subjectief welbevinden en een langer en gezonder leven. Ook het onderzoek van Fredrickson en Losada (2011) toont aan dat positieve emoties tot optimaal functioneren, meer creativiteit en betere gezondheid leiden.

Een optimale context om de relatie tussen reflectie op schoonheid en welbevinden te onderzoeken zou bijvoorbeeld het onderzoek van Seligman, Rashid en Parks (2006) bieden, waarin de effecten van zes oefeningen uit de Positieve Psychologie werden onderzocht. Zij toonden aan, dat de oefeningen die positieve emoties, betrokkenheid en zingeving bevorderen, depressieve symptomen kunnen verminderen. Het zou daarom interessant zijn om te onderzoeken of de reflectie over subjectieve schoonheidsbeleving (bijvoorbeeld geoperationaliseerd door het invullen van de Project Beauty-vragenlijst) een positieve effect op welbevinden, positieve emoties en flourishing in het algemeen heeft. Deze hypothesen zouden vooral binnen de Positieve Psychologie belangstelling opwekken. Als deze verbanden namelijk door vervolgonderzoek bevestigd kunnen worden, zou men bijvoorbeeld een aangepaste versie van de Project Beauty – vragenlijst ook binnen een therapiesetting kunnen gebruiken om de aandacht van cliënten weer meer op de positieve / mooie dingen in het leven te vestigen.

Samengevat kan als antwoord op de eerste onderzoeksvraag (Hoe beleven respondenten het reflecteren op schoonheid?) worden gesteld dat de veelzijdigheid en de inherente subjectiviteit van het onderwerp schoonheid de respondenten tot zelfreflectie uitdaagt. De reflectie op schoonheid van de individuele respondenten schetst daarom ook een

interessant beeld van de persoonlijkheid van de respondenten. Bovendien lijkt de reflectie op schoonheid tot positieve emoties te leiden.

Onderzoeksvraag 2: Hoe ervaren respondenten het invullen van de Project Beauty-vragenlijst?

De tweede onderzoeksvraag richt zich specifiek op de beleving van de Project Beauty-vragenlijst. Er kunnen twee conclusies worden getrokken met betrekking tot de vragenlijst zelf.

Ten eerste maken de thema's *goede vragen* en *een prikkel om na te denken* duidelijk dat respondenten het invullen van de vragenlijst positief hebben beleefd. Driekwart van de respondenten zouden het invullen van de vragenlijst zelfs aan andere mensen aanraden met de reden dat de vragenlijst positieve gevoelens en zelfreflectie positief kan beïnvloeden. Zij waarderen dat veel vraagstellingen diep op het onderwerp schoonheid ingaan, waardoor zij op een positieve manier aan het denken worden gezet. Daarbij is het interessant om op te merken dat vooral de vragen die de respondenten lastig vonden (thema: *lastige vragen*) een prikkel hebben geboden om na te denken. Dit blijkt uit de analyse van de dubbele codes. Ook binnen het oorspronkelijke Project Beauty-onderzoek was het aantal responsies buitengewoon hoog en het feedback op de vragenlijst uitgesproken positief (Hogendoorn, 2012).

Dit is des te verbazingwekkender als men bedenkt dat het invullen van de vragenlijst redelijk lang duurt. Binnen dit onderzoek lag de gemiddelde duur bij 27,4 minuten, maar er waren ook respondenten die veel langer over het invullen van de vragenlijst deden. Wetenschappelijk onderzoek toont in samenhang daarmee aan dat de motivatie en de kwaliteit van de antwoorden slechter wordt naarmate de vragenlijst langer wordt (bijvoorbeeld: Galesic & Bosnjak (2009)). Zowel het voorliggend onderzoek als ook het Project Beauty-onderzoek toont aan dat de lengte van een vragenlijst niet de enige factor lijkt te zijn die de motivatie van de respondenten kan verhogen, maar dat deze ook beïnvloed kan worden door inspirerende en interessante vragen.

Naast de positieve reacties op de vragenlijst hadden enkele respondenten ook kritiek op de vragen. Vooral de vraagstelling zelf en de onduidelijkheid van het onderwerp riep, zoals in het subthema *slechte vraagstelling* duidelijk werd, bezwaar op. Meestal ging het daarbij echter om onduidelijke formuleringen, die, zoals sommige van de respondenten binnen het thema *verbeteringen* voorstelden, makkelijk te veranderen zijn. Verder merkten een aantal respondenten op dat zij graag meer antwoordmogelijkheden of meer open vragen hadden gehad, omdat zij zich soms in de gegeven antwoordmogelijkheden niet konden vinden. Gesloten vragen zijn aan de ene kant makkelijk te beantwoorden en te analyseren, maar

kunnen aan de andere kant moeilijk de hele verscheidenheid van mogelijke antwoorden afdekken. Dit is ook binnen de wetenschappelijke literatuur een bekend probleem (Bradburn & Sudman, 1979). Een mogelijkheid om open vragen te verbeteren is volgens Schuman & Presser (1979) om in een pilot-studie de respondenten open antwoorden op de gesloten antwoorden te laten geven en vervolgens de antwoordcategorieën met het oog daarop aan te passen. Als men de think-aloud data van het voorliggend onderzoek gebruikt waarin respondenten precies uitleggen welke antwoordmogelijkheden zij bij specifieke vragen missen, zou men de Project Beauty-vragenlijst verder kunnen verbeteren.

Bij de boven genoemde kritiek moet bovendien behartigd worden, dat de Project Beauty-vragenlijst een van de eerste pogingen was om de subjectieve beleving van schoonheid te achterhalen. Zoals in de inleiding gezegd is, werd geprobeerd alle dilemma's die met betrekking tot het begrip schoonheid bestaan in een vragenlijst samen te brengen. Dit is op zichzelf beschouwd al een bijna onmogelijke opgave, aangezien het concept schoonheid ontzettend breed en veelvuldig is. Maar het opstellen van de vragenlijst werd ook nog bemoeilijkt door het feit dat er nog bijna geen onderzoek over dit onderwerp is gedaan. Voor het Project Beauty-initiatief betekende dit, dat men moest roeien met de riemen die men had.

Samengevat kan als antwoord op de tweede onderzoeksvraag (Hoe ervaren respondenten het invullen van de Project Beauty-vragenlijst?) worden gesteld dat de grootste kwaliteit van de vragenlijst is dat een aantal vraagstellingen de respondenten aan het denken zet. Hoewel de respondenten de vragen als lastig ervaren, vinden ze deze ook tegelijkertijd inspirerend. Desondanks heeft de vragenlijst vooral wat bepaalde formuleringen en antwoordmogelijkheden aan gaat nog enkele tekortkomingen. Deze kunnen in de toekomst echter makkelijk worden uit de weg worden geruimd.

Sterke kanten en beperkingen

In de volgende reflectie op de kwaliteit van dit onderzoek komen zowel de negatieve alsook de positieve punten met betrekking tot onderzoeksinstrumenten, uitvoering en conclusie aan bod.

Het gebruik van het TSTI bleek een goede manier te zijn om de mening van de respondenten over de vragenlijst en over het onderwerp schoonheid te achterhalen. De think aloud-data uit de eerste stap van het TSTI en de antwoorden die de respondenten in het semigestructureerde interview gaven schetsten een diepgaand en duidelijk beeld van de subjectieve beleving van de vragenlijst en het onderwerp schoonheid op zich. Met behulp van de Grounded Theory-aanpak kon de interviewdata optimaal geanalyseerd worden omdat de analyse niet beperkt werd door van tevoren gevonden codes en thema's (Corbin & Strauss,

2014). Dit maakte het mogelijk gedetailleerde resultaten te verkrijgen die dicht aansluiten op de oorspronkelijke opmerkingen van de respondenten.

De toestand van saturatie die naar Interview 6 optrad spreekt voor een volledige benutting van de onderzoeksdata (Holton, 2010). Desondanks mogen de resultaten van dit onderzoek niet worden overschat. Hoewel binnen dit onderzoek een toestand van saturatie kon worden bereikt, kunnen de resultaten in geen geval als volledig worden aangezien, omdat de respondenten allemaal bepaalde eigenschappen met elkaar delen (Nederlanders, voor het merendeel middelbaar of hoog opgeleid, niet ouder dan 57 etc.). Bovendien is het door het geringe aantal respondenten bijna niet mogelijk om conclusies over de invloeden van leeftijd, geslacht of opleidingsniveau te trekken. Om tot significante conclusies te komen was het nodig geweest uit elke leeftijds- en opleidingscategorie minimaal één vrouw en één man te interviewen. De resultaten met betrekking tot de demografische variabelen kunnen daarom hooguit als speculaties worden gezien en moeten nog een keer grondig worden getest.

Bovendien kan zowel de betrouwbaarheid alsook de validiteit van dit onderzoek bekritiseerd worden. Om de betrouwbaarheid te verhogen werden alle analysestappen in de analyse nauwkeurig beschreven zodat het onderzoek makkelijk repliceerbaar is. Bovendien werden de codes en thema's in afspraak met de initiator van het Project Beauty samengesteld. Dit leverde echter niet genoeg informatie op om een uitspraak over de interrater betrouwbaarheid te kunnen maken.

Met betrekking tot de validiteit van dit onderzoek valt te zeggen dat het gebruikte onderzoeksinstrument de validiteit verhoogt omdat het specifiek is ontworpen voor het testen van zelfinvul vragenlijsten. Vooral het hardop denken tijdens de eerste stap en het semigestructureerde interview in de derde stap bleken de optimale manier te zijn om tot resultaten te komen die antwoord kunnen geven op de onderzoeksvraag. Verder werd op verschillende manieren geprobeerd de ecologische validiteit te verhogen. Dat wil zeggen dat de respondenten zich in dezelfde setting bevonden en de vragenlijst op dezelfde manier hebben ingevuld als de oorspronkelijke deelnemers van het Project Beauty. Bijvoorbeeld vond dit onderzoek bij de respondenten thuis plaats en er werd gebruik gemaakt van de oorspronkelijke online-vragenlijst. Ook het gebruik van de Grounded Theory-aanpak kan volgens Corbin & Strauss (2014) de ecologische validiteit verhogen, omdat het tijdens het analyseproces mogelijk is om nieuwe codes toe te voegen en de resultaten over het algemeen gedetailleerd zijn en dicht op de onderzoeksdata aansluiten.

Een factor die de validiteit zou kunnen verlagen is het mogelijkerwijs sturende karakter van de interviewvragen. Als de interviewer bijvoorbeeld alleen op bepaalde

onderwerpen doorvraagt bestaat de kans dat de antwoorden van de respondenten eerder de opvattingen van de interviewer weerspiegelen dan hun eigen meningen. Binnen dit onderzoek is deze kans echter extreem klein, omdat voor alle thema's ook ondersteunende citaten in het eerste gedeelte van het TSTI kunnen worden gevonden, waarin de onderzoeker geen rol heeft gespeeld. Terwijl de validiteit door de boven genoemde factoren waarschijnlijk positief wordt beïnvloedt, kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Conclusie

Concluderend blijft te zeggen dat het onderwerp schoonheid door de inherente subjectiviteit en de veelzijdigheid in staat is om mensen zowel over zich zelf als ook over de algemene schoonheid in de wereld na te laten denken. Dit heeft als gevolg dat de subjectieve reflecties over schoonheid veel over de persoonlijkheid van de respondenten zeggen. Bovendien lijkt het reflecteren op schoonheid tot positieve emoties te leiden.

Het toekomstig onderzoek over schoonheidsbeleving mag zich daarom niet alleen op de fysieke en objectiveerbare feiten over schoonheid richten zoals dit in de neuro-esthetiek of de evolutionaire esthetiek is gedaan. Het voorliggend onderzoek toont aan dat deze focus alleen genomen geen recht kan doen aan de veelzijdige en subjectieve opvatting die mensen over schoonheid hebben. Vooral binnen de Positieve Psychologie zou men de samenhang tussen de reflectie op subjectieve schoonheidsbeleving, zelfreflectie en welbevinden verder moeten onderzoeken.

De Project Beauty-vragenlijst kan daarbij als een mogelijkheid worden gezien om over de subjectieve schoonheid in het eigen leven en in de wereld na te denken. Dit is ook de reden waarom respondenten het invullen van de Project Beauty-vragenlijst als lastig maar ook als inspirerend hebben ervaren. In de toekomst zouden echter nog verbeteringen wat specifieke vraagstellingen aangaat moeten worden gemaakt om te garanderen dat respondenten hun eigen mening in de vragenlijst kwijt kunnen. De data van het voorliggend onderzoek kan hierbij als uitgangspunt worden gebruikt.

Schoonheid zal altijd iets blijven wat ons raakt, waar we bij stil kunnen staan en waar we van kunnen genieten. Een ervaring waarover iedereen iets kan zeggen en welke een grote rol in ons leven speelt. Plato vroeg zich ruim 2400 jaar geleden al af wat schoonheid eigenlijk is en hoe het ons beïnvloed. Toekomstig wetenschap zou het voorliggend onderzoek als uitgangspunt kunnen nemen en proberen een antwoord te vinden op de vragen die zich al de oude Grieken stelden.

Bronnen

- Bohlmeijer, E., Westerhof, G., Bolier, L., Steeneveld, M., Geurts, M., & Walburg, J. (2013). Over de betekenis van de positieve psychologie. Welbevinden: van bijzaak naar hoofdzaak? *De Psycholoog*, 49-59.
- Bohrgini, A. (z.d.). What is Beauty?. Verkregen op 19 april, 2015, via <http://philosophy.about.com/od/Philosophical-Theories-Ideas/a/What-Is-Beauty.htm>
- Bradburn, N. M. & Sudman, S. (1979). *Improving Interview Method and Questionnaire Design*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavalley, L. F. & Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 141–156.
- Chatterjee, A. (2010). Neuroaesthetics: A Coming of Age Story. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 23(1), 53–62.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2014). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage Publications.
- Diener, E. & Chan, M.Y. (2011). Happy people live longer: Subjective well-being contributes to health and longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(1), 1-43.
- Fredrickson, B. L. & Losada, M. F. (2005). Positive Affect and the Complex Dynamics of Human Flourishing. *American Psychologist*, 60(7), 678-686.
- Frisch, M.B. (2005). *Quality of Life Therapy: Applying a Life Satisfaction Approach to Positive Psychology and Cognitive Therapy* (4th ed.). New York: Wiley.
- Froh, J. J. (2004). The History of Positive Psychology: Truth Be Told. *NYS Psychologist*, 16(3), 18-20.
- Hak, T., van der Veer, K. & Jansen, H. (2004). *The Three-Step Test-Interview (TSTI): An observational instrument for pretesting self-completion questionnaires*. Rotterdam: Erasmus Research Institute of Management (ERIM).
- Hak, T., van der Veer, K. & Jansen, H. (2008). The Three-Step Test-Interview (TSTI): An observation-based method for pretesting self-completion questionnaires. *Survey Research Methods*, 2(3), 143-150.
- Hergenhahn, B.R. (2009). *An Introduction to the History of Psychology* (6th ed.). Belmont: Wadsworth.
- Hogendoorn, M. (2012). Een belofte. De waarheid over schoonheid. *Prana* 189.
- Hogendoorn, M. (2013). *Op zoek naar schoonheid*. Utrecht: eigen beheer.
- Holton, J.A. (2010). The Coding Process and Its Challenges. *Grounded Theory Review* 9(1), 21-40.
- Kant, I. (1996). *Kritik der Urteilskraft*, in: *Werke in sechs Bänden*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- Keyes, C.L.M. (2005). Mental illness and/or mental health? Investigating axioms of the complete state model of health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(3), 539–548.
- Lodi-Smith, J. & Roberts, B.W. (2010). Getting to Know Me: Social Role Experiences and Age Differences in Self-Concept Clarity During Adulthood. *Journal of Personality*, 78(5), 1383-1410.
- O'Donohue, J. (2004). *Beauty. The Invisible Embrace*. New York: HarperCollins.
- Project Beauty (z.d.). Verkregen op 13 maart, 2015, van b-u-t.org
- Platon (z.d.). Symposion. 206c-212a. Verkregen op 19 april, 2015, van <http://www.gutenberg.org/files/1600/1600-h/1600-h.htm>.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166.
- Ryff, C.D. & Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9(1), 1–28.
- Sartwell, C. (2014). *Beauty*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Verkregen op 12 maart, 2015, van <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/beauty/>
- Schuman, H. & Presser, S. (1979). The Open and Closed Question. *American Sociological Review*, 44(5), 692-712.
- Scruton, R. (2011). *Beauty: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Seligman, M.E.P. (2004). Can happiness be taught. *Daedalus*, 133(2), 80-86.
- Seligman, M.E.P. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Seligman, M., Rashid, T. & Parks, A. (2006). Positive psychotherapy. *American Psychologist*, 61(8), 774-788.
- Voland, E. & Grammer, K. (2003). *Evolutionary Aesthetics*. Berlin: Springerverlag.
- World Health Organization (2005). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice*. Geneva: WHO.

Bijlagen

Bijlage 1: Project Beauty – vragenlijst

Ontdek wat schoonheid eigenlijk echt betekent.

Over smaak valt te twisten. Maar hoe zit het met schoonheid?

Waar gaat dat over? Gaat het over kunstwerken, over stilte in de natuur, over spirituele ervaringen of over miss-verkiezingen?

De vraag in dit onderzoek is hoe je dit ‘vage verschijnsel’ zelf beleeft en welke effect het op je heeft. En worden we er door beïnvloed? Of maken we uiteindelijk zelf uit hoe mooi ons leven is?

De navolgende vragen gaan over de vele kanten en kleuren van een af en toe omstreden fenomeen. Er zijn dan ook geen goede of foute antwoorden. Want zo persoonlijk is schoonheid nu eenmaal.

Mooie vragen dus, die alleen even om wat aandacht vragen. Naar schatting ongeveer speciale 15 minuten.

- 1. Wat is het mooiste dat je het afgelopen jaar is overkomen?**
- 2. Kan je bij benadering aangeven hoeveel mooie dingen je het afgelopen jaar hebt meegemaakt?**

___ dingen

- 3. Wat is het mooiste dat je ooit in je leven is overkomen?**
- 4. Wat is het mooiste dat je in je leven ooit nog hoopt mee te maken?**
- 5. Wat is het mooiste dat je bezit?**
- 6. Wat is het mooiste dat je (nog) niet bezit?**

7. Welke van de hierna genoemde vormen van schoonheid komt het dichtst in de buurt van wat je het belangrijkste vindt in je leven? (je mag maar eentje kiezen)

- ☐ mooie kleding
- ☐ een religie (christendom, islam, boeddhisme of anders)
- ☐ persoon/partner (b.v. een knappe, 'good looking' partner)
- ☐ persoon / partner (iemand met een mooi karakter)
- ☐ huis (bv. mooie inrichting en gebruiksvoorwerpen)
- ☐ techniek (bijv. auto)
- ☐ kunst
- ☐ aandenken/herinneringen (bijv. foto's)
- ☐ symbolen (bijv. beeldje, icoon, edelsteen of amulet)
- ☐ sieraden
- ☐ voedings- of genotmiddelen (bijv. lekker eten)
- ☐ muziek
- ☐ kennis (bijv. studeren of boeken)
- ☐ de natuur
- ☐ sport
- ☐ reizen
- ☐ stilte
- ☐ anders, te weten: _____

8. Hoeveel schoonheid ontbreekt er nog in je leven?

- ☐ niets, ik heb een heel mooi leven
- ☐ een beetje, mijn leven kan nog wel wat moois gebruiken
- ☐ veel, ik mis de schoonheid in mijn leven

9. Welke uitspraak is het meest van toepassing op het mooiste ding of de mooiste gebeurtenis in je leven?

- ☐ is iets dat ik al bezit / al heb meegemaakt
- ☐ is iets dat ik nog niet bezit / nog ga meemaken
- ☐ is iets dat ik zelf waarschijnlijk nooit zal bezitten / meemaken
- ☐ is iets dat je niet kan bezitten / mee meemaken

10. Was er vroeger meer schoonheid in 'de wereld' dan tegenwoordig of wordt 'de wereld' juist mooier?

- ☐ vroeger meer, nu minder
- ☐ nu meer dan vroeger
- ☐ maakt niet uit, blijft gelijk

11. In hoeverre ben je van mening dat je zelf invloed hebt op de mate van schoonheid in je leven?

- ☐ heb zelf veel invloed
- ☐ heb zelf enige invloed
- ☐ heb zelf weinig tot geen invloed

12. Voegt het werk dat je doet of de baan die je hebt iets toe aan de schoonheid in je leven of doet het er eerder afbreuk aan?

- ☐ voegt veel toe
- ☐ voegt iets toe
- ☐ neutraal (voegt niets toe maar doet ook geen afbreuk)
- ☐ doet een beetje afbreuk
- ☐ doet veel afbreuk

13. Alles in ogenschouw genomen, hoe gelukkig zou je zeggen dat je bent? Wil je dit aangeven met een rapportcijfer?

- ☐ 10 (zeer gelukkig)
- ☐ 9
- ☐ 8
- ☐ 7
- ☐ 6
- ☐ 5
- ☐ 4
- ☐ 3
- ☐ 2
- ☐ 1 (zeer ongelukkig)

14. Wat is voor jou het mooiste?

- ☐ een ding
- ☐ een persoon
- ☐ een ervaring / gebeurtenis

15. Is schoonheid te koop?

- ☐ ja
- ☐ soms wel / soms niet
- ☐ nee
- ☐ weet niet

16. Als je een hele ruwe schatting zou moeten geven, hoeveel Euro kost het dan (ongeveer) om het mooiste te bezitten dat je nog niet hebt, of om het mooiste te ervaren dat je tot nu toe niet hebt meegemaakt?

____ Euro

17. Is schoonheid gevaarlijk?

- ☐ ja, (bijna) altijd
- ☐ ja, soms
- ☐ nee
- ☐ weet niet

18. Indien ja, wat voor schoonheid is wanneer gevaarlijk?

19. Maakt schoonheid gelukkig?

- ☐ ja
- ☐ soms wel, soms niet
- ☐ nee
- ☐ weet niet

20. Als je iets moois in je bezit krijgt, of je komt erbij in de buurt, wat voor gevoel krijg je dan? Kies één of (maximaal) twee aanduidingen die je beleving het beste weergeven.

- ☐ rustig
- ☐ bedroefdheid
- ☐ gelukkig
- ☐ blij
- ☐ verwachtingsvol
- ☐ hebberig
- ☐ bezorgd
- ☐ euforie
- ☐ opgewonden
- ☐ compleetheid / acceptatie
- ☐ anders, te weten: _____

21. Wat is mooier?

- ☐ iets nieuws
- ☐ iets dat al is gebruikt
- ☐ weet niet

22. Welke van de navolgende twee begrippen heeft voor jou het meest te maken met schoonheid?

- ☐ opwinding
- ☐ rust
- ☐ kan niet kiezen / beide

23. Hoe belangrijk is het voor je dat je vriend(en) en/of vriendin(nen) dezelfde dingen mooi vinden als jij?

- ☐ heel erg belangrijk
- ☐ een beetje belangrijk
- ☐ neutraal
- ☐ een beetje onbelangrijk
- ☐ volstrekt onbelangrijk

24. Verbazen anderen zich wel eens over dingen die jij juist heel erg mooi vindt?

- ☐ Nee, (vrijwel) nooit
- ☐ Ja, soms

- Ja, vrij vaak

25. Is het wel eens voorgekomen dat iemand anders zich onzeker of bang voelde door dat wat jij eigenlijk juist het mooiste vind?

- Nee, (vrijwel) nooit
- Ja, enkele keer
- Ja, vrij vaak

26. Verbaas je je wel eens over dingen die andere mensen juist heel erg mooi vinden?

- Nee, (vrijwel) nooit
- Ja, soms
- Ja, vrij vaak

27. Wordt je wel eens onzeker of zelf bang door iets wat iemand anders juist het mooiste vind?

- Nee, (vrijwel) nooit
- Ja, soms
- Ja, vrij vaak

28. Wat gebeurt er over het algemeen op den duur met een mooie ervaring?

- deze wordt minder mooi
- deze blijft even mooi
- deze wordt mooier

29. Wat gebeurt er over het algemeen als je een mooi voorwerp een tijdje in je bezit hebt?

- het wordt minder mooi
- het blijft even mooi
- het wordt mooier

30. Wat gebeurt er over het algemeen als je een mooi persoon langer kent?

- deze wordt minder mooi
- deze blijft even mooi
- deze wordt mooier

31. Dacht je bij de vraag hierboven allereerst aan uiterlijke of meer aan innerlijke schoonheid?

- uiterlijke schoonheid
- innerlijke schoonheid
- aan beide in gelijke mate

32. Waar reageer je sterker op: uiterlijke of innerlijke schoonheid?

- uiterlijke schoonheid
- innerlijke schoonheid

- beide in gelijke mate

33. Denk even terug aan de laatste keer dat je iets (of iemand) tegenkwam dat (of) die echt heel erg lelijk was. Welke van de onderstaande emoties geeft dan het beste het gevoel weer dat toen bij je opkwam?

- walging
- schrik
- medelijden
- verwarring
- afkeer
- anders, te weten: _____

34. Denk even terug aan de laatste keer dat je iets (of iemand) tegenkwam dat (of) die echt heel erg lelijk was. Welke van de onderstaande acties komt het meest in de buurt van je reactie op dat moment?

- grap maken
- weg lopen
- negeren
- onderzoeken
- anders, te weten: _____

35. Kan meer aandacht voor schoonheid iets bijdragen aan de wereld?

- ja
- nee

36. Indien ja, kan je kort in eigen woorden aangeven op welke manier meer aandacht voor schoonheid een bijdrage kan leveren aan de wereld?

37. Zijn er in grote lijnen verschillen tussen wat mannen mooi vinden en wat vrouwen mooi vinden?

- ja
- nee

38. Wat is typisch iets dat vrouwen mooi vinden?

39. Wat is typisch iets dat mannen mooi vinden?

40. Waarop is het begrip schoonheid meer van toepassing? Op mannen of op vrouwen?

- mannen
- vrouwen
- beide in gelijke mate

41. Is iets dat sexy is ook altijd mooi?

- ja
- nee
- weet niet / geen idee

42. Moet kunst altijd ook mooi zijn , of mag kunst ook lelijk zijn?

- kunst moet mooi zijn
- kunst mag lelijk zijn
- weet niet / geen mening

43. Wij zijn je heel erg dankbaar voor de antwoorden die je tot nu toe hebt gegeven, maar willen graag ook iets bijzonders vragen.

Wil je iets moois meegeven aan dit onderzoeksproject?

We weten dat ook muziek een hele belangrijke bron van schoonheid is. Jammergenoeg zijn bijna alle muziekbestanden vrij groot en kunnen alleen bestanden worden ingezonden met een maximale omvang van 200kB.

Het is uiteraard wel mogelijk om de titel van een muziekstuk op te geven, samen met de naam van de musicus of artiest en eventueel de componist.

- ja
- nee

44. Wil je liever een afbeelding van schoonheid meegeven aan dit project, of de gegevens van een stuk muziek?

- Afbeelding
- Stuk muziek

45. Waarom geeft dit stuk muziek/ dit beeld voor jou weer wat schoonheid is? Je kan hier nog met een korte tekst (max. 20 woorden) een toelichting geven.

46. Wat is je geslacht?

- vrouw
- man

47. Wat is je leeftijd?

48. Wat is de hoogste genoten opleiding die je met een diploma hebt afgerond?

- basisonderwijs
- algemeen middelbaar
- middelbaar beroepsonderwijs
- hoger beroepsonderwijs
- universitair

- anders, te weten: _____

49. Heb je een partner- of huwelijksrelatie?

- ja
- nee

50. Ondersteun je een specifieke spirituele/religieuze benadering van het leven?

- nee, geen religie
- christelijk: protestants
- christelijk: katholiek
- christelijk: evangelisch of anders
- islamitisch
- boeddhistisch
- hinduïsme
- joods
- new age
- anders, te weten: _____

51. Als je nog opmerkingen hebt over deze vragenlijst of over het onderwerp van dit project in het algemeen, dan is het mogelijk om deze hieronder te vermelden.

Bijlage 2: het semigestructureerde interview (TSTI stap 3)

Over de vragenlijst:

- Slotvraag beantwoord: Bij een van de laatste vragen heb je opgemerkt dat je de vragenlijst ... vond. Kan je dat nader uitleggen? / Slotvraag niet beantwoord: Wat vond je van de vragenlijst? ... Waarom?
- Was het moeilijk de vragen te beantwoorden? Welke vraag vond je het meest moeilijk en waarom? / Op welke vraag wist je niet meteen een antwoord en waarom?
- Vond je de vragen verrassend?
- Waren de vragen in deze vragenlijst anders dan in vragenlijsten die je al eerder hebt ingevuld? Zo ja, wat zijn de verschillen?

Over het onderwerp schoonheid:

- Heb je al eerder over het onderwerp schoonheid nagedacht? Welke rol speelt schoonheid in jouw leven?
- Vind je het een interessant onderwerp? Zo ja, waarom?
- Is jouw visie op schoonheid door de vragenlijst verandert?
- Is er iets dat je specifiek hebt geleerd door het beantwoorden van de vragen?
 - Zo ja: Hebben deze leerpunten ook gevolgen voor hun handelen? Zo ja, op welk gebied?
 - Zo ja: Hoe groot is de kans dat dit blijvend is en hoe kan dat mogelijk worden ondersteund?

Over de indruk die de vragenlijst heeft achtergelaten:

- Welke gevoelens / emoties kwamen er op bij het beantwoorden van de vragen?
- Ik zag dat je soms moest lachen/twijfelde/etc. tijdens het invullen van de vragenlijst. Waarom was dat zo?
- Hebben de vragen je aan het denken gezet?
- Je hebt ook een muziekstuk/foto ingeleverd. Vond je het moeilijk dit te vinden?
 - Je schreef dat de reden waarom je dit hebt ingeleverd is Had je daar al eerder in zo'n context over na gedacht?

Ten slotte:

- Zou je andere mensen aanraden om de vragenlijst ook in te vullen? Als ja, waarom?

Bijlage 3: het observatieformulier (TSTI stap 1)

Gedrag	Beschrijving	Frequentie